

FORSLAG TIL
KØBENHAVNS AGENDA 21-PLAN
2008-2011

JUNI 2007

INDHOLDSFORTEGNELSE

	LISTE OVER FORKORTELSER	4
	FORORD	5
	INDLEDNING	6
	Tråden fra den forrige Agenda 21-plan, 8	
	Agenda 21-planen og anden planlægning, 10	
	Sådan følges der op på Agenda 21-planen, 10	
	Planprocessen, 11	
	Sådan er Agenda 21-planen bygget op, 12	
	TEMA: BÆREDYGTIG BYUDVIKLING	14
	Bæredygtig planlægning, 16	
	Byggeri og byfornyelse, 19	
	TEMA: FORBRUG OG RESSOURCER	22
	Klima og energiforbrug, 24	
	Vandforbrug, 26	
	Affald, 29	
	TEMA: MILJØ OG SUNDHED	32
	Trafik og luft, 34	
	Trafik og støj, 36	
	Kemiske stoffer, 38	
	Byens vand, 41	
	Byens grønne områder, 44	
	Kost og fysisk aktivitet, 46	

 TEMA: FORANKRING BLANDT BORGERE OG VIRKSOMHEDER	50
Forankring af miljøarbejdet lokalt, 53	
Forankring af miljøarbejdet hos virksomheder, 54	
Natur- og miljøformidling for børn og unge, 56	
Natur- og miljøformidling til borgere med anden etnisk baggrund, 60	
Miljøinformation og -kompetencer, 62	
 TEMA: KØBENHAVN SOM FRONTLØBER-KOMMUNE	64
Miljøledelse, 66	
Dokumentation og synliggørelse, 68	
Miljøbevidste indkøb, 70	
Økologiske fødevarer, 72	
Byggeri og anlæg, 74	
Transport, 75	
Energi- og vandforbrug, 78	
Forebyggelse af affald i kommunens egne institutioner, 80	
 BILAG A: MÅLSÆTNINGER OG MÅL	82

LISTE OVER FORKORTELSER

BR	Borgerrepræsentationen
ØKF	Økonomiforvaltningen
ØU	Økonomiudvalget
KFF	Kultur- og Fritidsforvaltningen
KFU	Kultur- og Fritidsudvalget
BUF	Børne- og Ungeforvaltningen
BUU	Børne- og Ungeudvalget
SUF	Sundhedsforvaltningen
SOU	Sundheds- og Omsorgsudvalget
BIF	Beskæftigelses- og Integrationsforvaltningen
BIU	Beskæftigelses- og Integrationsudvalget
SOF	Socialforvaltningen
SOU	Socialudvalget

FORORD

INDLEDNING

I 2015 skal København være verdens Miljømetropol – den hovedstad i verden, som har det bedste storbymiljø. Det er en ambitiøs vision, som ikke realiserer sig selv. Agenda 21-planen afstikker rammerne for de kommende fire års konkrete arbejde med at realisere visionen.

Der er god grund til at være stolt over København. Ikke mindst på miljøområdet, hvor byen på en række områder er helt i front – også når der sammenlignes med andre af verdens hovedstader. København er kendt som cyklernes by. København har vist, at vand- og energiforbruget kan holdes konstant trods kraftig økonomisk vækst. Og København har med en reduktion i CO₂-udledningerne på 25 % siden 1990 vist, at storbyer kan og skal bidrage til kampen for klimaet.

Med udspillet ”Miljømetropolen – vores vision CPH 2015” fra maj 2007 blev det slået fast, at København i de kommende år skal bevæge sig fra en placering i førerfeltet blandt verdens hovedstader til en placering som Miljømetropol. København skal gå fra at være en del af det gode selskab til at udvise globalt lederskab.

København har allerede vist, at det er muligt at udvikle en storby, hvor kultureliv, erhvervsliv, turisme og byliv blomstrer sammen med naturen og miljøet – ikke på trods af. Men på mange områder er København under pres, ganske som andre storbyer. Væksten i København – og i Øresundsregionen som sådan – fører til øget ressourceforbrug og øget miljøbelastning. København er ved at få sin del af storbyernes trafikale problemer. Trængsel er ved at blive en del af københavnernes hverdag. Og flere steder i byen er det – som det ser ud nu – umuligt at leve op til EU-målene for luftkvaliteten.

Så når Københavns position på miljøområdet ikke bare skal fastholdes, men også skal udvikles, så København er verdens Miljømetropol i 2015, kræver det hårdt arbejde i årene fremover. Der skal sættes kraft og retning på miljøarbejdet i Københavns Kommune. Hver dag. Året rundt. I alle kroge af kommunen. Fra nu af og frem til 2015.

Agenda 21-planen spiller en central rolle i realiseringen af visionen. Agenda 21-planen er et samlende dokument for Københavns Kommunes miljøarbejde i de kommende fire år. Planen indeholder en lang række konkrete mål og adskillige initiativer, som kommunen vil arbejde med og som skal bidrage til, at visionen bliver realiseret. Agenda 21-planen giver med andre ord liv til visionen om København som Miljømetropol i 2015 ved at omsætte den til konkrete handlinger.

MILJØMETROPOL – VORES VISION CPH 2015

I 2015 skal København med rette være kendt som den af verdens hovedstader, der har det bedste storbymiljø. København er blevet verdens Miljømetropol og har dermed bevist, at miljøhensyn giver ekstra dynamik i byudviklingen.

Visionen arbejder med fire temaer – og flere ambitiøse mål inden for hvert tema:

- Verdens bedste cykelby: I 2015 cykler 50 % af københavnernes på arbejde eller til uddannelse, antallet af alvorligt tilskadekomne på københavnske cykelstier er halveret, og 80 % af de københavnske cyklister føler sig trygge i trafikken.
- Centrum for verdens klimapolitik: I 2015 er Københavns CO₂-udslip reduceret med 20 % i forhold til i dag (2005 niveau).
- En grøn og blå hovedstad: I 2015 kan 90 % af københavnernes gå til en park, en strand, et naturområde eller et havnebad på under 15 minutter, og københavnernes besøger byens parker, naturområder, havnebade og strande dobbelt så ofte som i 2007.
- En ren og sund storby: I 2015 skal københavnernes kunne sove i fred for sundhedsskadelig støj fra gadetrafikken, og alle daginstitutioner må i dagtimerne kun være udsat for et lavt støjniveau fra trafikken. Luften er så ren, at den ikke belaster københavnernes sundhed, 20 % af byens madforbrug skal bestå af økologiske fødevarer, der skal være 90 % økologi på kommunens institutioner, og affald på gader fjernes inden otte timer.

AGENDA 21 OG RIO

På FN's konference om miljø og udvikling i Rio de Janeiro i 1992 vedtog stats- og regeringschefer fra 181 lande en plan for at opnå en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede. Med bæredygtig udvikling menes, at kommende generationers muligheder for at opfylde sine behov ikke må bringes i fare.

I planen fastslås det, at bæredygtig udvikling er betinget af en aktiv indsats på alle niveauer – fra det globale over det statslige til det lokale. Lokale myndigheder bør derfor gå i dialog med erhvervsliv og borgere for at sikre en bæredygtig udvikling lokalt.

Siden 2003 har det ifølge Planloven været lovpligtigt for kommunerne hvert fjerde år at lave lokale Agenda 21-planer, hvor politikerne redegør for mål og handlinger inden for følgende områder:

- Mindskelse af miljøbelastningen
- Fremme af bæredygtig byudvikling og byomdannelse
- Fremme af biologisk mangfoldighed
- Inddragelse af befolkningen og erhvervslivet i det lokale Agenda 21-arbejde
- Fremme af samspillet mellem beslutningerne vedrørende miljømæssige, trafikale, erhvervsmæssige, sociale, sundhedsmæssige, uddannelsesmæssige, kulturelle og økonomiske forhold.

Agenda 21-planerne skal bidrage til en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede med oplysninger om, hvordan kommunen arbejder helhedsorienteret, tværfagligt og langsigtet med miljøet.

Med denne Agenda 21-plan får Københavns Kommune et godt afsæt med mange konkrete, operationelle og målbare initiativer og succesparametre. Samtidig vil Agenda 21-planens initiativer i de kommende år blive suppleret af mindst ti stjerneinitiativer. Det vil sige markante, retningsgivende og konkrete forbedringer af det københavnske miljø.

Frem mod 2015 vil der løbende blive målt på, hvordan det går med at leve op til visionen om København som Miljømetropol i 2015: Københavns årlige miljøregnskab vil fremover danne grundlag for en årlig evaluering af fremskridtene.

Endelig skal københavnere og byens virksomheder med denne Agenda 21-plan i endnu højere grad inddrages i miljøarbejdet. Et godt miljø er et fælles projekt. I undersøgelsen "Borgernes Miljøadfærd" fra december 2006 efterspørger borgerne mere information om, hvordan de selv kan bidrage til et bedre miljø, og hvad deres indsats betyder. Københavns borgere er meget interesseret i miljø, og denne interesse skal bl.a. med denne Agenda 21-plan omsættes til konkret handling.

TRÅDEN FRA DEN FORRIGE AGENDA 21-PLAN

Agenda 21-planen er en rammeplan, der gør det muligt for kommunen at fokusere miljøarbejdet og at give et løft til udvalgte områder. Der er tre overordnede mål med planen:

- Den skal sikre, at det daglige miljøarbejde i Københavns Kommune er med til at realisere den miljøpolitiske vision. Det sikres gennem opstilling af mål og konkrete aktiviteter.
- Den skal sikre, at realiseringen af initiativer og udviklingen af nye tiltag, der går på tværs af kommunens forvaltninger, trækker i samme retning og således bidrager til at realisere de miljøpolitiske mål.
- Den skal bidrage til, at borgere og virksomheder i København er bekendte med og bidrager til miljøarbejdet i København.

Agenda 21-planen skal med andre give miljøarbejdet en klarere retning, ligesom den skal fremme samspillet mellem kommunens sektorplaner og det øvrige planarbejde.

Den første Agenda 21-plan (2004-2007) har været med til at give overblik, ligesom den har sikret fremdrift i miljøarbejdet.

Trods fremdriften er der i Københavns Kommune fortsat en række store miljøudfordringer. Dem skal denne Agenda 21-plan være med til at løfte. Særligt på fem områder er der behov for en større indsats:

- Forankringen af miljøindsatsen skal styrkes, særligt hos borgerne.
- Københavns Kommune skal gå forrest ved i praksis at vise miljøvejen.
- Klimaindsatsen skal styrkes, bl.a. gennem fremme af bæredygtig transport og byudvikling.
- Luftkvalitet og støjniveau skal forbedres, så københavnernes sundhed ikke skades.
- Fremtidige vandressourcer, biologisk stabile vandområder og biologisk mangfoldighed skal sikres.

ARBEJDET MED AGENDA 21-PLAN 2008-2011 ER SKET UD FRA FØLGENDE PEJLEMÆRKER:

■ **Kontinuitet og fornyelse**

Planen skal følge op på relevante mål og aktiviteter fra den første Agenda 21-plan. Fokus skal øges på områder, hvor indsatsen ikke matcher målene.

■ **Ambitiøs, men realistisk**

Planen skal være en rammeplan og løftestang for højt prioriterede områder i forvaltningerne, herunder sikre, at den nødvendige økonomi allokeres til indsatsområderne.

■ **Bæredygtighed i hele kommunen**

Miljømæssig bæredygtighed er det centrale, og bæredygtighed skabes kun gennem en tværgående indsats og ved at tænke i helheder.

■ **Udsyn og fremsyn**

Planens mål og indsatser er udformet i et "globalt" perspektiv og ud fra et ønske om at være på forkant med fremtidige udfordringer.

■ **Klar målstruktur**

Et klart målhierarki og kvantificerbare mål skal sikre, at det er gennemskueligt, om der er tilstrækkelig fremdrift inden for de enkelte områder.

AGENDA 21-PLANEN OG ANDEN PLANLÆGNING

Kommunen er underlagt et ganske omfattende plansystem. Systemet er med til at definere rammerne for forvaltningernes arbejde. Det omfatter bl.a. kommuneplaner og -strategier, lokalplaner og en række sektorplaner.

Agenda 21-planen er en rammeplan for de mål og aktiviteter i kommunen, der bidrager til, at udviklingen sker på et miljømæssigt bæredygtigt grundlag. Planen tager udgangspunkt i de mange strategier og mål i kommunen, som allerede er besluttet, og supplerer med nyt på områder, hvor der er behov for, at den nuværende indsats forbedres. Agenda 21-planen er retningsgivende for fremtidige sektorplaner mv.

Sideløbende med revisionen af den forrige Agenda 21-plan er Københavns Kommune også ved at udarbejde en ny kommuneplanstrategi.

SÅDAN FØLGES DER OP PÅ AGENDA 21-PLANEN

Teknik- og Miljøforvaltningen har besluttet, at der fremover skal udkomme en årlig redegørelse for miljøarbejdet i Københavns Kommune – et miljøregnskab. Miljøregnskabet erstatter Københavnernes Grønne Regnskab og Københavns Kommunes Grønne Regnskab og bliver således det centrale opfølgingsværktøj.

Hvert år vil Miljøregnskabet blive en del af opfølgningen på Agenda 21-planens mål og aktiviteter.

Målet med ændringerne er, at det skal være lettere, både politisk og administrativt, at få et samlet overblik over fremdriften i miljøarbejdet.

PLANPROCESSEN

De miljøpolitiske mål for Københavns Kommune kan ikke nås uden forvaltningernes aktive bidrag. Dels fordi forvaltningernes adfærd i sig selv har stor betydning for miljøet – med 50.000 ansatte er Københavns Kommune landets største virksomhed, og med den status følger naturligvis både muligheder for og ansvar for at påvirke miljøarbejdet i og uden for København. Og dels fordi forvaltningerne har store berøringsflader til borgerne, som giver mulighed for at opsamle ideer og behov på miljøområdet.

Derfor er Agenda 21-planen blevet til i et samarbejde mellem alle forvaltninger i Københavns Kommune. Alle forvaltninger er aktivt blevet inddraget i planprocessen. Planprocessen har betydet, at der er tilført ressourcer og faglige kompetencer til planen, ligesom der er skabt forankring og medejerskab. I sidste ende er der forhåbentlig færre barrierer for implementeringen.

I forbindelse med den første Agenda 21-plan blev der gennemført en bred dialog med borgere, organisationer, foreninger og erhvervsliv. Denne proces har givet kommunen mange gode input og viden om forskellige holdninger på miljøområdet. Teknik- og Miljøforvaltningen har brugt den brede dialog som afsæt for den nye Agenda 21-plan.

Derudover har der været afholdt møder med de lokale Agenda 21-centre, der har været fokusgruppeinterview med et repræsentativt udvalg af københavnere, og der er udarbejdet en undersøgelse af københavnernes holdninger til miljøet.

HOVEDRESULTATER FRA BORGERUNDERSØGELSE:

Københavns Kommune har fået gennemført en undersøgelse, der afdækker borgernes viden og holdninger omkring miljørigtig og miljøskadelig adfærd. Undersøgelsen viser bl.a.:

- Københavnerne betragter luftforurening og støj som de største miljøproblemer i kommunen.
- Københavnerne er miljøbevidste – 70 % svarer, at de er meget eller ret interesserede i miljøspørgsmål. Samtidig viser undersøgelsen, at interesse for miljøet fører til mere miljøbevidst adfærd.
- Københavnerne vil gerne vide mere om miljøskadelig og –rigtig adfærd. Mere end halvdelen finder den nuværende informationsmængde utilstrækkelig eller helt utilstrækkelig. Særligt vil københavnere gerne vide mere om miljøkonsekvenserne af konkrete handlinger.

Undersøgelsens resultater er anvendt i forbindelse med udarbejdelse af Agendaplanen og vil desuden blive anvendt ved Teknik- og Miljøforvaltningens arbejde med borgerne i øvrigt.

(”Borgernes Miljøadfærd”. Udarbejdet af Catinét, december 2006)

■ SÅDAN ER AGENDA 21-PLANEN BYGGET OP

Agenda 21-planens temaer:

Københavns Kommunes Agenda 21-plan er inddelt i fem overordnede temaer:

- **Bæredygtig byudvikling** handler om, hvordan målene for bæredygtighed kan integreres i kommunens overordnede planarbejde såvel som på kvarter- og lokalplanniveau, og om hvordan miljøhensyn kan fremmes i byggeriet og ved byfornyelse.
- **Forbrug og ressourcer** sætter fokus på borgernes og virksomhedernes forbrug, hvordan kommunen kan medvirke til at fremme miljørigtig adfærd blandt borgere og virksomheder, samt hvordan sammenhængen mellem ressourceforbrug, miljøforringelser og affaldsdannelse brydes.
- **Miljø og sundhed** handler om, hvordan vi kan få mere af det, der fremmer folkesundheden, fx adgang til rekreative områder med mulighed for fysisk aktivitet, og mindre af det, der har negativ effekt for københavnernes sundhed og livskvalitet, fx kemikalier, støj og luftforurening.
- **Forankring blandt borgere og virksomheder** har fokus på kommunens tværgående indsats for at engagere kommunens borgere og brugere i miljøarbejdet. I denne planperiode er der særligt fokus på virksomheder, børn og unge samt københavnere med anden etnisk oprindelse end dansk.
- **København som frontløber-kommune** handler om, hvad Københavns Kommune som virksomhed gør for at gå forrest i miljøarbejdet. Kommunen satser bl.a. på miljøledelse, miljørigtige indkøb, miljørigtigt byggeri og anlæg, lavere ressourceforbrug, transport og økologi.

Hvert af de fem temaer indledes med en overordnet introduktion til området. Her beskrives visionerne, de langsigtede mål og udfordringerne.

Efter introduktionen følger en række indsatsområder. Hvert indsatsområde beskrives med en indledning, som giver en status på området, en gennemgang af konkrete udfordringer og et oversigtsskema. Oversigtsskemaet indeholder mål for planperioden, aktiviteter, der skal bidrage til, at målene bliver nået, oplysninger om, hvem der er ansvarlig for området, og indikatorer, som kan bruges til at måle fremdriften i arbejdet.

Temaerne – og indsatsområderne under de enkelte temaer – er valgt med udgangspunkt i:

- Væsentlige udfordringer på miljøområdet
- Tværgående indsatser med udgangspunkt i miljømæssig bæredygtighed
- Forvaltningernes indspil
- Indsatsområder i Dogme 2000
- Allerede besluttede planer, politikker og strategier.
- Input fra borgerundersøgelser

DOGME 2000

Københavns Kommune sluttede sig i 2001 til det kommunale miljøsamarbejde Dogme 2000. Dogme 2000 er et forpligtende miljøsamarbejde mellem de syv kommuner: Albertslund, Ballerup, Fredericia, Herning, Kolding, Malmø og København.

Samarbejdet bygger på tre dogmer:

Dogme 1 – Kommunens, boligområdernes og erhvervslivets påvirkninger af naturen skal måles, og hvert år rapporteres det årlige Miljøregnskab.

Dogme 2 – Der skal opstilles mål for ressourceforbrug og miljøbelastning samt udarbejdes handlingsplaner – en såkaldt Agenda 21-plan – for forbedring af miljøet. Kommunen skal gå foran i miljøarbejdet.

Dogme 3 – Miljøarbejdet skal forankres i lokalsamfundet, og virksomheder og borgere skal være med til at udarbejde lokale Agenda 21-planer.

Kommunerne forpligtiger sig til at arbejde med de tre dogmer, og en gang årligt foretages en ekstern revision, der fortæller, om den enkelte kommune har fremdrift på de tre dogmer. Er der ikke fremdrift, kan den enkelte Dogme-kommune blive ekskluderet af de andre Dogme-kommuner.

Dogme-kommunerne fik i 2004 midler fra EU's Life program til et treårigt udviklingsprojekt, der skal støtte og videreudvikle de tre dogmer. Ændringerne skal drøftes politisk i første kvartal af 2008. Der arbejdes på fire områder:

- Fælles model for det årlige Miljøregnskab, hvori der udpeges områder, som tilsammen karakteriserer en bæredygtig kommune. For hvert område beskrives en ideel bæredygtig tilstand, der afspejler det økologiske råderum.
- Katalog over redskaber, der kan minimere det kemikalietryk, som borgere og arbejdstagere udsættes for. Der udarbejdes desuden forslag til et nyt dogme for kemi.
- Katalog over redskaber, der kan forankre miljøarbejdet hos borgere, virksomheder og i kommunen. Der arbejdes desuden på en konkretisering af den eksisterende formulering om forankring i Dogme 3.
- Ny revisionsmodel, der skal gøre det muligt at måle fremdriften inden for de enkelte dogmer.

TEMA: BÆREDYGTIG BYUDVIKLING

Realiseringen af visionen om København som verdens Miljømetropol i 2015 kræver bæredygtig byudvikling. Målene om, at København skal være verdens bedste cykelby, om renere luft, og om at københavnere skal have lettere adgang til grønne og blå områder, stiller krav om bæredygtig planlægning. Og målet om København som centrum for verdens klimapolitik stiller krav om miljøforbedringer i byggeri og byudvikling.

Visionen om København som Miljømetropol i 2015 forudsætter, at Københavns Kommune arbejder systematiske med helhedsorienteret planlægning.

Med helhedsorienteret planlægning menes planlægning, der kombinerer hensynet til økonomiske, sociale og kulturelle forhold, og som fokuserer på byens strukturer, ressourceforbruget i byggeri samt kulturelle og sundhedsmæssige aspekter. I planlægningen kombineres hensynet til økonomiske, sociale og kulturelle forhold.

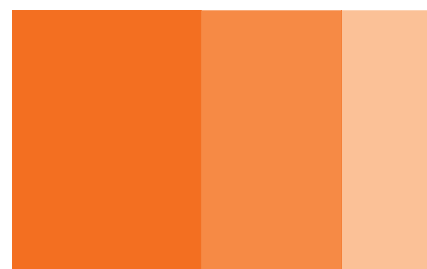
Den helhedsorienterede planlægning bidrager dermed til opfyldelsen af visionen om København som Miljømetropol i 2015 på to centrale områder:

- Ved at styrke byens strukturer bliver det attraktivt for flere københavnere at tage cyklen, adgangen til grønne og blå rekreative områder lettes, og luftforureningen mindskes. Med styrkelse af byens strukturer menes, at der skal udvikles en tæt, funktionsblandet by med et bredt serviceudbud, udvikling af knudepunkter med god kollektiv trafikbetjening og bedre forhold for cyklister og fodgængere.
- Ved at fremme miljørigtigt byggeri og ved at forbedre eksisterende bygninger, kan udledningerne af CO₂ og det generelle ressourceforbrug mindskes.

Derudover skal den helhedsorienterede planlægning fremme kulturelle og sundhedsmæssige aspekter gennem et bredt udbud af boliger med et godt indeklima i sunde bykvarterer med kultur- og fritidstilbud samt identitet og kvalitet i arkitektur og bymiljø.

Københavns Kommune er som planmyndighed, og som ansvarlig for store dele af byens offentlige service og drift, en væsentlig aktør i indsatsen for en bæredygtig udvikling. Byudviklingsprocessen er imidlertid karakteriseret ved, at der er mange aktører involveret, ofte med forskellige miljømål og -interesser. Det drejer sig om grundejere, investorer, erhvervsliv, organisationer og borgere.

Bæredygtig udvikling indeholder flere udfordringer. En af dem er at udvikle værktøjer, oparbejde ny viden samt afprøve nye eksperimenter og processer, så målene kan integreres og være operationelle på alle niveauer i planlægningen. Kommunen vil her gå foran mht. krav i planer og krav til byggeri og med gennemførelse af pilotprojekter. Samtidig må kommunen inddrage flest mulige aktører til dialog tidligt i planlægningsprocessen for at søge størst mulig konsensus om vigtige miljømål.

BÆREDYGTIG PLANLÆGNING

Byudviklingen i Københavns Kommune sker primært på to fronter: Dels udvikles der større nye områder i Ørestad og i tidligere industri- og havneområder, dels foregår der en spredt indsats i de eksisterende byområder. Sådan vil det være frem til udløbet af denne kommuneplanperiode i 2017.

Omkring halvdelen af både bolig- og erhvervsbyggeriet forventes opført som fortætning og huludfyldning i de bestående byområder. Resten vil finde sted i de store nye byudviklingsområder i Ørestad, Nordhavnen og Sydhavnen samt Valby, Carlsberggrunden og Østamager.

Kommunen spiller en væsentlig rolle i byudviklingen. Kommunen er planmyndighed, og det er i kommune- og lokalplanlægningen, at retningslinjerne for arealanvendelse, bebyggelse, trafikal struktur og rekreativ struktur fastlægges. Gennem sektorplanlægningen beslutter kommunen, hvor offentlige institutioner og idrætsfaciliteter etableres, udbygges eller renoveres.

I lokalplaner kan der gennem udformning af bebyggelsesplaner – herunder dimensionering af byrum, rekreative områder, stisystem og beplantning – fastlægges bindende bestemmelser, der kan medvirke til at reducere et områdes ressourceforbrug, miljøbelastning og gener fra trafikken. Bestemmelserne kan ligeledes være med til at skabe et godt bymiljø ved at fremme rekreative muligheder, biologisk mangfoldighed og lignende.

Kommunen arbejder løbende med at sikre miljø og bæredygtighed i byggeprojekterne. Der er opnået gode resultater med partnerskaber. I Sydhavnen er der bl.a. lavet aftaler om miljømæssige og arkitektoniske standarder for den igangværende byudvikling.

Også i forbindelse med områdefornyelse og punktvis indsats som bygningsfornyelse og forbedring af grønne områder er der etableret partnerskaber. Byudviklingspuljen har været en vigtig igangsætter i forbindelse med en lang række bymiljøforbedringer, eksempelvis ved skabelsen af en ”Multiplads” i Ravnsborggade, en legeplads på Rørsangervej og i Saxogade, hvor der er etableret trafikal fredeliggørelse, forskønnelse og beplantning af gaden.

Den bæredygtige byudvikling står imidlertid over for tre markante udfordringer, som skal håndteres i de kommende år:

- Helhedsorienteret planlægning med fokus på bæredygtighed.
- Planlægningen skal leve op til fremtidens miljømæssige krav – eksempelvis skal planlægningen tage højde for konsekvenserne af klimaændringerne.
- Planloven giver ikke mulighed for at stille bindende miljøkrav til det enkelte byggeri – det er derfor vigtigt, at grundejerne, beboerne, brugerne og kommunen går i tæt dialog i planfasen, så alle er indstillet på at realisere planlægningens intentioner.

Løsningen på udfordringerne er at oparbejde ny viden, nye værktøjer, konkrete pilot-byggeriprojekter og eksperimenter. Mere konkret betyder det, at kommunens opgave bliver at afdække parternes fælles interesser og at agere som dynamo og koordinator, når planer skal realiseres. I de tilfælde, hvor kommunen har mulighed for at indgå i partnerskaber om byggeri, vil der kunne udformes vilkår for bebyggelsen til sikring af planintentionerne, herunder om miljørigtigt byggeri.

MÅL	Kommunen vil i planperioden udvikle værktøjer og styrke processer til fremme af bæredygtig udvikling inden for byfornyelse og byudvikling.
AKTIVITET	<p>TMF gennemfører projektet "Bæredygtig Byudvikling" med følgende faser:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Identificere mål for bæredygtig udvikling til brug for kommuneplanlægningen. ■ Afprøve værktøjer gennem pilotprojekter (byudvikling, områdefornyelse) i 2008-09. ■ Evaluere pilotprojekter/revurdere mål og værktøjer i 2009. ■ Udarbejde en manual senest i 2010 for implementering af bæredygtighed i planprocesser med fokus på tidlig inddragelse af aktører – investorer, borgere og bygherrer.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ En evaluering af pilotprojekterne forelægges til politisk behandling, senest ved udgangen af 2009. ■ Bæredygtighedsprofiler for pilotområder til sammenligning med referenceområder udarbejdes, senest i 2008. ■ Manualen for implementering af bæredygtighed i planprocesser med fokus på tidlig inddragelse af aktører skal foreligge inden udgangen af 2010.

MÅL	I samarbejde med Kommunernes Landsforening skal der arbejdes på at få krav om mere vidtgående miljøtiltag optaget i Planloven, Byggeloven og anden relevant lovgivning.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Der udarbejdes i 2008 – og herefter hvert andet år – en oversigt over relevante miljø- og byggetekniske temaer som grundlag for en dialog med ministerierne.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Relevante ministerier kontaktes hvert andet år. ■ En status for arbejdet med at skaffe lovhjemmel til at kunne stille mere vidtgående miljøkrav forelægges til politisk behandling i 2009.

MÅL	Trafikkens miljøbelastning i forhold til boligområder og byens rum skal reduceres i planperioden.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ KK reviderer trafik- og miljøplanen i 2008 – og herefter hvert fjerde år. ■ Der laves en årlig status over fremdriften i planen, som forelægges for TMU.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med ØKF
INDIKATOR	En revideret plan er vedtaget inden udgangen af 2008.

MÅL	Kommunen tager i planlægningen højde for konsekvenserne af klimaændringer.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Udfra eksisterende viden om tilpasning til klimaændringer vil TMF i 2008 gennemføre et projekt, der skal belyse og komme med forslag til hvordan kommunen i sin fremtidige planlægning vil tage højde for klimaforandringer. ■ Resultater af projektet indarbejdes bl.a. i retningslinjer i den følgende kommuneplan 2011.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	En analyse forelægges for Borgerrepræsentationen inden udgangen af 2009.

MÅL	Den biologiske mangfoldighed i byen skal øges.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil senest i 2009 forelægge en strategi for fremme af biologisk mangfoldighed til politisk behandling. ■ Initiativer til at fremme biologisk mangfoldighed skal indgå i indstillinger om by- og parkudviklingsprojekter og områdefornyelse, der forelægges til politisk behandling.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	To gange i planperioden redegøres der over for TMU for, hvilke initiativer der er taget for at fremme den biologiske mangfoldighed.

BYGGERI OG BYFORNYELSE

Bæredygtig udvikling kræver at materiale- og energiforbruget i byggeriet mindskes. Mere end halvdelen af Danmarks forbrug af materialer og energi går til byggeri, drift af bygninger, anlæg til infrastruktur og drift af rekreative arealer. Derfor skal der ske store besparelser i bestående bygninger og anlæg, og i nybyggeriet skal der satses på miljørigtige materialevalg og energirigtige løsninger.

København har i disse år en unik mulighed for at sikre, at fremtidens bygninger bliver miljøvenlige. Byggeaktiviteten i København er den højeste i mange år. I kommuneplanperioden frem til 2017 forventes der i gennemsnit opført omkring 3.000 boliger og 180.000 m² erhvervs- og institutionsetageareal pr. år. En del af dette byggeri vil være almene eller billige boliger samt offentlige institutioner, der vil være omfattet af kommunens miljøretningslinjer.

Byggeri og byfornyelse skal sikre en høj miljøstandard, og mulighederne for at fremme miljørigtigt byggeri skal løbende vurderes. Det fremgår af retningslinjerne i Kommuneplan 2005. Ressource- og energibesparelser skal ske gennem miljørigtig projektering og ved at følge retningslinjerne for miljørigtigt byggeri ("Miljø i byggeri og anlæg"), der gælder for kommunens eget byggeri og byggeri, som kommunen støtter økonomisk.

Miljøet i det private nybyggeri er blevet væsentligt styrket gennem en skærpeelse af Bygningsreglementet. Kravene gælder som udgangspunkt ikke ved renoveringer, og miljøforbedringer i bestående bygninger beror derfor på bygherrens valg. Dette aktualiserer en øget indsats for information og sparring om miljørigtigt byggeri, herunder særligt om de samfunds- og privatøkonomiske fordele ved at bygge miljørigtigt.

Kommunen vil fremme miljøtiltag i det private byggeri gennem dialog med bygherrer og rådgivere. Endvidere bør der satses på boligprojekter, som miljø- og energimæssigt repræsenterer frontlinjeindsatser, der kan tjene til demonstration og inspiration både nationalt og internationalt.

Byggebranchen har vurderet, at der i bestående bygninger kan spares omkring halvdelen af det nuværende energiforbrug. Halvdelen af disse besparelser kan opnås ved hjælp af eksisterende teknologi, mens resten kræver videreudvikling

eller nye teknologier. Allerede i dag er der dog mange penge at tjene ved at tænke miljørigtigt.

I de kommende års byfornyelse og byggeri vil det være en vigtig udfordring for kommunen at udnytte potentialerne for energi- og ressourcebesparelser. Det vil ligeledes være vigtigt at styrke indsatsen til fremme af ny teknologi.

Inden for byfornyelse er der planlagt – eller allerede igangsat – en indsats i ti karreer. I forbindelse med områdefornyelse vil der desuden blive udmøntet støtte til bygningsfornyelse. En af de meget store indsatser i de kommende år vil dreje sig om en tiltrængt renovering af de almene boliger, hvoraf halvdelen er mere end 50 år gamle.

I forbindelse med byfornyelse og støttet byggeri er der i de senere år stillet miljøkrav i henhold til kommunens retningslinjer. Det er desuden besluttet, at miljøkravene skal gælde for boliger opført efter billigboligkonceptet. Den statslige støtte til byfornyelse er dog reduceret væsentligt – dermed er mulighederne for at effektive miljøkravene også forringede.

MÅL	Kommunen vil aktivt deltage i udviklingen af fremtidens bæredygtige byggeri.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF arbejder i planperioden på at påvirke fonde/skaffe EU-midler o.a. til udviklingsprojekter, der viser fremtidens miljørigtige byggeri. ■ TMF nedsætter primo 2008 en arbejdsgruppe på tværs af kommunens forvaltninger – gruppen skal udvikle koncepter for forskellige typer bæredygtigt byggeri med henblik på realisering i samarbejde med investorer. ■ De forvaltninger i kommunen, der fører dialog med private virksomheder om byggeri, bruger kommunens retningslinjer for bæredygtig byggeri i dialogen. ■ Der gennemføres erfaringsopsamling af gennemførte byggeprojekter.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ En gang årligt skal der over for TMU redegøres for, hvilke fonde der har været kontaktet, og hvilke EU-midler der har været søgt. ■ TMF skal to gange i planperioden udarbejde en samlet oversigt og over for TMU redegøre for, hvilke private investorer der er ført dialog med samt resultaterne af dialogen.

MÅL	I forbindelse med bygningspræmiering skal det sikres, at miljø/bæredygtighed bliver et væsentligt kriterium ved bedømmelse af projekterne.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF og KFF fremlægger i 2008, forslag til hvilke virkemidler der er nødvendige for at miljø kan indgå på linje med arkitektur i forbindelse med bygningernes præmiering. ■ I bedømmelseskriterierne præciseres miljøkravene, og de formidles til bygherrer og investorer med henblik på ikrafttræden ved bedømmelsen af byggerier i 2010.
ANSVARLIG	TMF og KFF
INDIKATOR	Bedømmelseskriterier forelægges KFU primo 2008. Fra udgangen af 2008 fremgår det af bedømmelsen, både hvilke miljømæssige og hvilke arkitektoniske kvaliteter den præmierede bygning rummer.

MÅL	For at sikre at der kommer mere fokus på miljø og bæredygtighed i arkitektkonkurrencer, skal der i forslagene redegøres for, hvordan forslagsstillerne vil leve op til kravene i "Miljø i byggeri og anlæg".
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Alle forvaltninger stiller fra januar 2008 krav om, at forslagsstillerne i idé- og projektkonkurrencer samt parallelopdrag, som kommunen er part i eller som kommunen udskriver, skal redegøre for, hvordan forslagene lever op til kommunens miljømål og kravene i "Miljø i byggeri og anlæg". ■ Miljøredegørelserne i projekterne skal behandles som en del af dommerbetænkningen.
ANSVARLIG	TMF og alle forvaltninger
INDIKATOR	Fra 2010 skal der hvert andet år redegøres over for ØU og TMU, hvordan de miljømål, der er indeholdt i konkurrencer, er gennemført i det færdige projekt.

MÅL	Undersøgelse af, om kommunen kan stille samme energikrav til byfornyelse og større kommunale renoveringer, som der er til kommunalt nybyggeri.
AKTIVITET	TMF og KFF tager inden medio 2008 initiativ til at udvikle et koncept for forskellige typer bæredygtige ombygnings- og renoveringsprojekter, der opfylder kravene til nybyggeri i "Miljø i byggeri og anlæg".
ANSVARLIG	TMF og KFF
INDIKATOR	Over for TMU og KFU skal der inden udgangen af 2009 redegøres for mulighederne for at stille samme miljøkrav til byfornyelse som til kommunalt nybyggeri.

TEMA: FORBRUG OG RESSOURCER

København bliver ikke Miljømetropol i 2015 uden en aktiv indsats af borgere og virksomheder. Københavns Kommune vil være en inspirator og drivkraft i udviklingen, men realiseringen af visionen kræver en bred omstilling til bæredygtigt forbrug. Målet om, at København skal være centrum for verdens klimapolitik, kræver eksempelvis, at ressourceforbruget nedbringes i mange forskellige sammenhænge.

Miljørigtig adfærd skal fremmes i hele København – i kommunen, blandt københavnere, i virksomhederne. Borgernes og virksomhedernes bevidsthed om sammenhængen mellem forbrug og miljøpåvirkning skal styrkes. Målet er at påvirke holdninger og adfærd, og gøre den enkeltes indsats både nem og synlig.

Københavns Kommune vil som virksomhed, myndighed og samarbejdspartner være med til at fremme den miljørigtige adfærd – bl.a. ved at gå foran og reducere ressourceforbruget. Og så skal sammenhængen mellem vækst og øget pres på affaldshåndteringen, natur og miljø brydes på flere områder

Den bæredygtige vækst er bl.a. en afgørende forudsætning for, at målene i “Miljømetropol – vores vision CPH 2015” om nedbringelsen af CO₂-udledningerne med 20 %, renere luft og renere gader kan nås.

Forbruget af næsten alle naturressourcer er i vækst – med negative konsekvenser for det omgivende miljø til følge. Allerede i dag kan det konstateres, at der kun er ikke-fornybare råstoffer (fx olie, gas og en række metaller) nok til at forsyne vores egen generation i en begrænset periode. Produktionen af fornybare ressourcer (fx træ og fødevarer) sker i mange tilfælde under former, der ligeledes har negativ effekt på natur og klima.

Grundvandsressourcerne er truet af forurening og klimaændringer. Endvidere er der et stigende forbrug af kemikalier både i industriens produktion og i private husholdninger. Mange kemikalier er skadelige for natur, miljø og menneskers sundhed.

Det stigende forbrug har konsekvenser for miljøet. Miljøbelastningen forekommer stadig i alle dele af produktkæden. Det betyder, at belastningen af miljøet allerede begynder ved indvindingen af ressourcerne og først slutter, når de en dag bliver til affald.

De væsentligste udfordringer i dette tema er at:

- begrænse forbruget af ikke-fornybare råstoffer gennem en mere effektiv udnyttelse
- genbruge i størst muligt omfang for at begrænse affaldsdannelsen og nyan-skaffelser
- vælge alternative produkter med en mindre miljøpåvirkning – fx miljømærkede produkter
- energiproduktionen fremstilles med en mindre miljøbelastning fx vedvarende energi.

Som offentlig myndighed har kommunen en række redskaber til at støtte op om en bæredygtig brug af ressourcerne og de ovenfor nævnte punkter. Det drejer sig primært om indflydelse på kommunens eget affald samt forbrug af vand og energi. Kommunens muligheder for at påvirke borgernes og virksomhedernes adfærd og forbrugsmønstre er derimod mere begrænsede. Ikke desto mindre vil indsatser for at begrænse forbruget være af afgørende betydning for sikring af fremtidens ressourcer.

KLIMA OG ENERGIFORBRUG

København vil være centrum for verdens klimapolitik. Det er en del af visionen om at blive verdens Miljømetropol i 2015. København har allerede gjort meget på området. Trods en forrygende økonomisk udvikling er CO₂-udledningerne fra energiforbruget reduceret med 25 % siden 1990 (2005 tal).

Det globale klima har brug for storbyer, der går foran og gør en ekstraordinær indsats. Klimaet har brug for globalt lederskab. København er parat til at gå foran. Derfor skal CO₂-udledningerne i 2015 være nedbragt med 20 % i forhold til i dag (2005 tal).

Det vil kræve initiativer over en bred front at realisere målene. Københavns Kommune vil gå forrest – eksempelvis ved at sikre, at kommunalt nybyggeri er energirigtigt, ligesom det store potentiale for energibesparelser i det eksisterende byggeri skal udnyttes. Endelig skal grøn transport og kollektiv trafik fremmes samtidig med, at biltrafikken skal begrænses.

København er som kommune og by stadig afhængig af fossile brændstoffer som eksempelvis kul, naturgas, benzin og dieselolie. Brugen af disse brændstoffer bidrager til klimaforandringerne ved at forårsage udslip af drivhusgassen CO₂. Dertil kommer, at verdens oliereserver vil være brugt op inden for en kort årrække. Endelig kan fremtidens leverancer af naturgas vise sig at være afhængige af forholdene i dele af verden, som både politisk og økonomisk er ustabile.

Der er altså al mulig grund til, at København gør sig mere uafhængig af disse energikilder. Der bliver tale om en gradvis omlægning, som allerede er i gang i dag.

Produktionen af el fra vedvarende energikilder skal intensiveres. Produktionen er i dag meget beskedent: Vindmøllerne på Lynetten og Middelgrunden producerer elektricitet svarende til 1,9 % af københavnernes samlede el-forbrug. Der er desuden en lille produktion af solcellestrom. Københavns Kommune har støttet solcelleanlæg, og flere solcelleløg er under etablering. Der er også etableret et anlæg til produktion af geotermisk varme.

Udbredelsen af vedvarende energi skal styrkes. Det kan fx være gennem brug af solceller, vindenergi og geotermi. Dertil kommer, at der skal være en endnu bedre brændselsudnyttelse, ligesom udslip af drivhusgasser fra kraftværkerne skal begrænses. Fjernvarmen dækker stort set hele byen, og der er stigende brug af CO₂-neutral biobrændsel og affaldsbrændsel. Herudover vil der kunne hentes CO₂-reduktioner ved effektiviseringer på kraftværkerne og forbedringer af ledningsnettet.

Københavnerne og virksomhederne spiller en central rolle i bestræbelserne på at reducere energiforbruget. I København står husholdninger, institutioner og erhvervsvirksomheder for 75 % af energiforbruget – og for en tilsvarende andel af CO₂-udslippet. Transportsektoren står for ca. 20 % af energiforbruget. Affaldshåndtering og bortskaffelse, køling og aircondition er de sidste betydelige energiforbrugende aktiviteter.

Borgere og virksomheder har gode muligheder for at bidrage. Borgerne kan spare mange penge og ressourcer ved at handle klimavenligt – det kan eksempelvis ses på elregningen, hvis man indkøber energirigtig belysning, hvidevarer og apparater. Og virksomhederne kan arbejde aktivt med energiledelse. Bl.a. har mange nye kontorbyggerier et stort energiforbrug til køling. På forbrugssiden skal der sættes på besparelser på varme- og øvrigt energiforbrug i bygninger. Her kan der opnås store gevinster og samtidig opnås forbedring af komfort og indeklima.

Københavnernes forbrug af el er voksende, mens fjernvarmeforbruget stagnerer. Der er et meget stort besparelspotentiale på rumopvarmning, som må forventes realiseret i takt med stigende energipriser.

MÅL	CO₂-udledningen fra energiforbrug, transport og affaldshåndtering i kommunen skal reduceres progressivt frem mod målet om en 20 pct. reduktion af CO₂ i 2015 (ift. 2005 niveau).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kommunen vil i løbet af 2008 vedtage en ny klimastrategi for perioden efter 2010, med forslag til de instrumenter, der kan bidrage til at København er i front på klimaområdet. ■ Som optakt til klimatopmøde 2009 vil Kommunen lave forskellige initiativer for at involvere borgere og virksomheder i klimainsatsen. ■ København vil i planperioden aktivt deltage og støtte anvendelsen af vedvarende energi som fx solceller, geotermi og alternative drivmidler samt øge anvendelsen af vedvarende energikilder hvor det er muligt. ■ København vil i planperioden gennemføre projekt "Solceller i skolen", som vil have fokus på solcellers anvendelse i forhold til byens skoler med fokus på bygninger, adfærd og viden.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Strategien vil opstille indikatorer for måling af indsats.

VANDFORBRUG

Rent grundvand er en begrænset ressource. Derfor skal grundvandskilderne beskyttes mod forurening fra eksempelvis sprøjtegifte – det er langt fra alle steder, at grundvandet har drikkevandskvalitet. Samtidig er det kommunens vision, at Københavns borgere og virksomheder ikke forbruger mere grundvand, end der bliver gendannet i indvindingsområderne, som ligger fordelt på store dele af Sjælland. Hvis vandforbruget ikke er bæredygtigt, kan indvindingen have negativ indflydelse på naturen, idet vandstanden i vandløb og søer bliver reduceret.

Vandforbruget blandt byens borgere og virksomheder skal reduceres, så drikkevandskvaliteten og forsyningen sikres, og så der tages hensyn til dyre- og plantelivet. Det er kommunens mål, at vandforbruget i 2010 skal være reduceret til 110 liter pr. indbygger pr. døgn i husholdninger og 34 liter pr. indbygger pr. døgn i erhvervslivet (Vandforsyningsplan 2006). I 2005 var vandforbruget i husholdninger på 121 liter pr. person pr. døgn (Københavnerens grønne regnskab 2005) – altså 11 liter fra målet.

Inden for de seneste år har det vist sig vanskeligt at fastholde den positive udvikling med faldende vandforbrug. Det skyldes først og fremmest, at de største potentialer for vandbesparelser allerede er udnyttet.

Det kræver derfor en helt ekstraordinær indsats at nå målene. Der skal tages initiativ til etablering af en vandforsyning, hvor vand af mindre god kvalitet anvendes til vanding og rekreative formål frem for at blive ledet bort til rensningsanlæg.

Københavns Kommune har gennemført flere vandsparekampagner, bl.a. for boligforeninger. Desuden er der oprettet støtteordninger til installation af vandmålere og vandbesparende toiletter og til fremme af sekunda- og regnvand.

I forbindelse med byfornyelse og støttet byggeri er der fastlagt skærpede krav om, at vandforbruget ikke må overstige 100 liter pr. person pr. døgn.

Opsamling af regnvand til vanding og rekreativ brug af regnvandet indgår bl.a. i Ørestad og en række kommunale byrumsprojekter.

Endelig betyder presset på drikkevandsressourcerne på Sjælland, at det kan blive nødvendigt med en ændret indvindingsstruktur.

MÅL	Vandforbruget i husholdninger skal reduceres til 110 liter pr. indbygger pr. døgn i 2010 (Vandforsyningsplan 2006).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Med henblik på eventuelt at fremlægge nye initiativer for TMU gennemfører TMF senest i 2008 beregninger på, hvad der skal til, for at målet om et husholdningsforbrug på 110 liter pr. indbygger nås. ■ TMF skal i samarbejde med KE gennemføre en evaluering af effekten af støtteordninger til vandmålere og vandbesparende toiletter i 2008. ■ TMF skal justere og videreføre ordningen på baggrund af evalueringen af støtteordninger med en pulje på to mio. kr. pr. år frem til 2011. ■ TMF iværksætter hvert år sammen med KE en målrettet vandspare-kampagne eller information over for borgere (fx et ejendomskompleks), hvor der kan konstateres et for højt vandforbrug. ■ TMF skal vurdere, om krav til vandforbrug i nybyggeri kan skærpes i 2009-revisionen af "Miljø i byggeri og anlæg".
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF gennemfører evaluering af støtteordninger i samarbejde med KE. ■ Evaluering af kampagner og pædagogisk indsats forelægges TMF hvert andet år. ■ Målets gennemførelse vurderes i det årlige Miljøregnskab.

MÅL	Vandforbruget i erhvervslivet skal reduceres til 34 liter pr. indbygger pr. døgn i 2010 (Vandforsyningsplan 2006).
AKTIVITET	TMF iværksætter i samarbejde med KE minimum én målrettet vandkampagne i planperioden over for virksomheder (fx et erhvervsområde), hvor der kan konstateres et for højt vandforbrug.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kampagnen gennemføres målrettet mod et erhvervsområde/gruppe af virksomheder, hvor der kan konstateres et for højt vandforbrug. ■ Målets gennemførelse vurderes i det årlige miljøregnskab.

MÅL	Anvendelse af sekundavand skal udgøre mindst 2 pct. af det samlede vandforbrug i 2011 (Vandforsyningsplan 2006).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF skal videreføre puljen på to mio. kr. pr. år i planperioden til fremme af projekter med anvendelse af sekundavand og regnvand. ■ TMF iværksætter senest i 2008 i samarbejde med KE en informationskampagne om støttepuljen. ■ TMF skal i samarbejde med KE gennemføre en evaluering af effekten af støtteordninger til fremme af sekundavand og regnvand inden udgangen af 2008. ■ TMF gennemfører inden udgangen af 2008 en kortlægning af eksisterende sekundavandsprojekter.
ANSVARLIG	TMF (ØKF)
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Anvendelse af pulje og resultat af kampagner berettes til TMU hvert andet år. ■ Antal "vandvurderinger".

MÅL	Udnyttelsen af grundvandsressourcen skal fremmes for at forbedre den miljømæssige bæredygtighed og forsyningsikkerhed i kommunen.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2008 har KE og TMF undersøgt muligheden for at etablere supplerende drikkevandsindvinding inden for kommunen. ■ Inden udgangen af 2010 har TMF afgjort, om KE kan genoptage drikkevandsindvinding ved Islevbro vandværk. ■ Inden udgangen af 2010 er det undersøgt, om der er mulighed for supplerende vandindvinding i Emdrup og i Husum, og TMF har taget stilling til eventuelle konkrete projekter. ■ TMF sætter i planperioden fokus på mulighederne for brug af regn- og sekundavand til boliger og erhverv og vurderer disse tiltag som led i planlægningen af byudviklingsområder fra 2008.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Aktiviteterne er gennemført.

MÅL	Pesticidforbruget hos private og virksomheder skal nedbringes med henblik på at beskytte grundvandet under København.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ I 2008 deltager TMF i en kampagne sammen med KE, Rødovre Kommune og Gladsaxe Kommune over for private og virksomheder i indsatsområdet omkring KE's kilde XIII. ■ TMF har inden udgangen af 2008 lavet en måling af det private pesticidforbrug i kommunen. ■ Kommunen har inden udgangen af 2008 fastlagt en langsigtet strategi for nedbringelse af pesticidforbrug hos virksomheder og private som er politisk vedtaget. ■ TMF gennemfører inden udgangen af 2011 kampagner over for virksomheder og private efter den langsigtede strategi.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Strategi er udarbejdet inden udgangen af 2008. ■ Kampagne er gennemført i 2008 i indsatsområde Kilde XIII.

AFFALD

I vores del af verden forbinder vi i høj grad livskvalitet og social status med forbrug. Vi tilbydes hver dag for et overvældende udbud af ressourcekrævende forbrugsgoder med kort levetid. Og den økonomiske vækst har gjort det muligt for mange at slå til, hvadenten det drejer sig om nyt køkken, fladskærm til stuen, computer eller lignende.

Konsekvensen er stigende mængder affald. Ofte er der flere kemiske stoffer i affaldet. Og fraktionerne er vanskelige at adskille, så affaldet er svært at genanvende.

Det er primært mængderne af storskrald, der er øget. Stigningen i husholdningsaffaldet er mindre. Fra 2002 til 2005 er mængderne af husholdningsaffald steget fra 223.687 til 228.595 tons ("Kortlægning af kommunernes affaldsmængder 2005, – Rapport 1 – Resultater", Veksebo Miljørådgivning ApS. Sept. 06). Den mængde af affald, som ikke kan genanvendes eller nyttiggøres, og som derfor skal deponeres, er faldet fra 2002 til 2005. Dette er meget positivt – særligt set i lyset af, at der bliver flere sammensatte produkter, som er svære at genanvende, og at produktvalget hos virksomheder og borgere sjældent foretages med genanvendelse for øje.

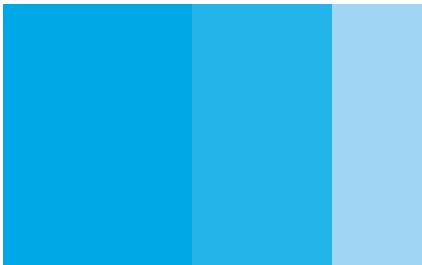
Der er generelt store miljømæssige fordele ved genanvendelse frem for bortskaffelse. Forudsætningen for endnu større grader af genanvendelse og nyttiggørelse er bedre sortering. Sorteringen fremmes gennem udbygning af affaldssystemet. Bortskaffelse af affald er ressourcepild og giver derudover forurening fra affaldsbehandlingsanlæg.

Borgerrepræsentationen vedtog i 2005 en affaldsplan (Affaldsplan 2008), som opstiller konkrete mål for genanvendelse og affaldsmængder til deponering og forbrænding. I Affaldsplan 2008 indgår der også en strategi for affaldsforebyggelse. Affaldsagenter står til rådighed og kan rådgive om affaldshåndtering og forebyggelse.

I kommunen arbejdes der på at undgå produkter, der ender som problematisk affald. Der arbejdes bl.a. med indkøbspolitik, og på kommunens institutioner arbejdes der med miljøledelsessystemer. Ligeledes arbejdes der med informationskampagner og affaldsvilkår på kapitel 5-virksomheder¹.

Københavns Kommune består af mange forskelligartede bydele. Det stiller meget høje krav til fleksibel affaldshåndtering, der kan tilpasses de enkelte bydele. Store dele af Københavns Kommune er tæt bebygget, og der er mange, som har interesse i de ledige arealer. Ofte er der problemer med at finde plads til nye affaldsbeholdere eller at få adgang til ledige arealer til nye genbrugsstationer. Der er oprettet kvartermiljøstationer, som er en del af lokalområderne, og der er lavet en kortlægning over mulig placering af genbrugsstationer.

Københavns Kommune står over for en meget stor udfordring, når indsamlingen af husholdningsaffald skal udbydes i perioden 2009-2011. Indsamlingen af husholdningsaffald og storskrald bliver udbudt bydelsvis, mens andre opgaver, fx haveaffald, bliver udbudt som en samlet opgave for hele byen. Når der bliver flere aktører, bliver det vigtigt at sikre, at målsætningerne på miljø- og affaldsområdet fortsat kan indfries.

MÅL	I planperioden skal andelen af affald, der genanvendes, øges i forhold til andelen, der forbrændes eller deponeres.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF skal i løbet af 2008 udarbejde en ny affaldsplan med konkrete mål, der skal gælde frem til 2012. ■ TMF vil sikre udvikling og drift af "byttehylde-konceptet", hvor borgere kan tage aflagte genstande til direkte genbrug og derved forebygge affaldsdannelse. ■ TMF vil i planperioden støtte information om mulighederne for direkte genbrug.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	TMF dokumenterer i affaldskortlægningen, at genanvendelsesprocenterne er øget i planperioden.

¹ Virksomheder, der kan medføre "væsentlig forurening".

MÅL	Kommunen forbedrer affaldsindsamling i byens gaderum, på private udearealer og på genbrugsstationer for at udvikle affaldssystemet, så det passer til byen og til borgernes behov.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF implementerer anbefalinger fra projektet "Mindre støj og mere æstetik på genbrugs- og kvartermiljøstationer" i forbindelse med udvidelser og nyetableringer samt drift af stationer i løbet af planperioden 2008-2011. ■ TMF fremsætter forslag om arealreservation til lokal affaldshåndtering i byudviklings- og områdefornyelsesprojekter i planperioden (lokalplaner laves for hele byen – bl.a. Nordhavnen). ■ TMF etablerer minimum to nye kvartermiljøstationer, bl.a. en på Hulgårdsplads. ■ TMF deltager i mindst tre projekter, fx i Ørestad, hvor affaldsindsamling og indsamlingsmateriel til fx glas, papir og pap afprøves og tilpasses lokale forhold.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Forslag fra projektet "Mindre støj og mere æstetik på genbrugs- og kvartermiljøstationer" afprøves i planperioden.

MÅL	Mængden af farligt affald og småt elektronik fra husholdninger, der indsamles separat, skal øges med 100 tons svarende til en stigning på 30 % i 2011 i forhold til 2005.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF udvider ordningerne for indsamling af farligt affald, fx via viceværtordningen, i planperioden. ■ TMF vil lave evaluering af miljøeffektiviteten i boksordningen (boksordningen er en husstandsindsamling af farligt affald).
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	TMF dokumenterer i affaldskortlægningen, at mængderne, der indsamles separat, øges i planperioden.

TEMA: MILJØ OG SUNDHED

København er en ren og sund storby sammenlignet med andre hovedstader. Men der er fortsat store udfordringer, som skal løses, før København kan kalde sig for Miljømetropol. Støj er en alt for stor negativ ting i dagligdagen for mange københavnere. Og vi er endnu ikke der, hvor vi kan sige, at københavnernes sundhed ikke belastes af luftforurening. Der skal en ekstraordinær indsats til, før målene er nået.

Færre biler i byen vil være godt for miljøet. Men den medfølgende reduktion i støjen vil også være god for københavnernes sundhed. Og så vil mindre trængsel på vejene give øget livskvalitet. Biler er blot et eksempel på, at miljøforbedringer, sundhedsforbedringer og bedre livskvalitet ofte går hånd i hånd.

Forudsætningerne for, at København er verdens Miljømetropol i 2015 er, at københavnere ikke tager skade sundhedsmæssigt ved at bevæge sig rundt i byen. Særligt når det gælder støj og luftkvalitet, skal der store indsatses til. Som det ser ud nu, har København meget svært ved at leve op til EU's luftkvalitetskrav for kvælstofoxid (NO₂) og større partikler (PM10). Ligesom kommunen heller ikke kan leve op til WHO's internationale anbefalinger om et ikke-sundhedsskadeligt støjniveau.

Historisk set har mange forhold påvirket sundheden i København i en negativ retning; dårlige boligforhold, manglende forsyning med vand og energi, manglende sanitære installationer og mangel på lys og rent luft. Kommunen har i dag fået løst mange af disse problemer. Samtidig dukker der stadig nye udfordringer op. Når det gælder støj og luftforurening, er trafikken den centrale årsag. Derfor skal flere københavnere bruge cyklen, når de skal til og fra arbejde eller uddannelse, sådan som det er formuleret i "Miljømetropolen – vores vision CPH 2015".

Andre presserende udfordringer er forbruget af miljø- og sundhedsskadelige kemikalier og presset på grundvandsressourcerne. Målet er, at københavnere kan opholde og bevæge sig frit i byen. Miljøet må ikke skade københavnernes sundhed og livskvalitet.

Sundhed betegnes i dette tema ud fra WHO's definition af begrebet. Denne definition er også brugt i Københavns Kommunes Sundhedspolitik: *"Sundhed er en tilstand af fuldstændig fysisk, psykisk og socialt velbefindende og ikke blot fravær af sygdom og svækkelse."*

Endelig skal københavnernes kost- og motionsvaner forbedres. Der lægges desuden op til, at sunde vaner skal rodfæste sig med henblik på at forebygge helbredsproblemer senere i livet.

En forbedring af københavnernes sundhed forudsætter et tæt samspil mellem borgere, erhvervsliv og relevante forvaltninger, hvor alle tager et medansvar i forhold til de sundhedsfremmende aktiviteter.

TRAFIK OG LUFT

Luften kan og skal blive endnu renere. Målet er klart. Man skal kunne bevæge sig rundt i Miljømetropolen København og indånde luften uden sundhedsrisiko. Senest i 2015 skal alle nationale og internationale værdier for sundhedsskadelige stoffer i luften være overholdt. I dag er EU's grænseværdier overskredet i rigtig mange af byens mere trafikerede gader. Det er en kæmpe udfordring for København – ligesom det er for langt de fleste andre storbyer i Europa.

På flere områder, fx industriområdet, er det lykkedes at minimere luftforureningen, så kravene i Miljølovgivningen overvejende bliver overholdt. I forhold til trafikforureningen – som er den største sundhedspåvirkning for især byboerne – er der fortsat et stort problem. Specielt trafikens udledning af de ultrafine partikler og kvælstofoxider er problematiske.

Københavns Kommune vil indføre en miljøzone, for at gøre noget ved de ultrafine partikler som er de mest sundhedsskadelige. Der er nu givet lovhjælp, så der kan stilles krav om, at tunge køretøjer over en vis alder skal have monteret partikelfilter for at få tilladelse til at køre i zonen. En miljøzone indføres som en permanent ordning, og det vil være op til kommunen at beslutte, hvilket geografisk område zonen skal dække. Den kommende miljøzone vil bidrage positivt og betyde færre for tidlige dødsfald, som er relateret til luftforurening.

Men København vil gå endnu længere end loven tillader i dag: Der skal indføres trængselsafgifter, og miljøzoneordningen skal gøres dynamisk, så kravene til bilernes udstødning løbende kan skærpes.

Derudover har kommunen besluttet at stille skærpede krav til egen kørsel. Kommunens tunge dieselskøretøjer skal være forsynet med partikelfiltre, og samme krav gælder private firmaer, som arbejder for Københavns Kommune. Kommunen vil også stille skærpede miljøkrav til kommunens kørsel i personbiler og taxaer.

Når København vil gå endnu videre, er det af hensyn til københavnernes sundhed – ikke fordi kommunen er forpligtet til det. Ansvar for, at grænseværdierne overholdes, ligger på nationalt niveau. København vil være med til at vise vejen frem og presse på for, at kommunen får flere og bedre virkemidler til rådighed.

Og der er grund til at gøre en indsats for at begrænse udledningerne fra trafikken. Sundhedseffekten er stor. De forhøjede partikelniveauer har vist sig at kunne medføre en række luftvejs- og hjertekarsygdomme samt kræftsygdomme. Alene i Københavns Kommune vurderes det, at partikelforureningen hvert år er årsag til ca. 400 for tidlige dødsfald (Miljøministeriet, Miljøprojekt 1021 fra 2005). Medregnes tallet for kvælstofoxider, forventes tallet at være endnu højere.

MÅL	Kommunen vil løbende arbejde for at sikre at københavnere kan indånde luften uden sikkerhedsrisiko.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2010 vil kommunen og staten foretage en evaluering af den eksisterende Miljøzoneordning og effekterne af denne. ■ Kommunen vil som opfølgning på evalueringen komme med forslag til at andre køretøjer bliver omfattet af miljøzonen. ■ Kommunen vil gå i dialog med staten om de nødvendige udvidelser af miljøzoneordningen inden udgangen af 2010. ■ Kommunen vil inden 2011 i samarbejde med staten udarbejde en handlingsplan, der skal belyse, hvilke initiativer, der skal iværksættes, for at sikre luftkvaliteten i København. ■ Kommunen vil i løbet af planperioden i samarbejde med en række omegnskommuner udarbejde et konkret beslutningsgrundlag for indførelse af trængselsafgifter i København. Samtidig vil kommunen arbejde for at Folketinget vedtager det fornødne lovgrundlag. ■ Kommunen vil hvert år i planperioden gennem trafikforsøg og debatskabende aktiviteter om trafik og miljø sætte fokus på at fremme forholdene for fodgængere, cyklister og busser, øge trafikikkerheden og nedsætte trafikens miljøbelastning.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Aktiviteterne er gennemført.

TRAFIK OG STØJ

Støjen skal bekæmpes. Støj påvirker børns indlæringsevner og alles helbred – særligt hvis støjen betyder, at vi ikke får sovet godt om natten. Støj kan medføre stress og forhøjet blodtryk og øger risikoen for hjertekarsygdomme. Miljøstyrelsen har vurderet, at trafikstøj medfører 200-500 for tidlige dødsfald om året på landsplan, og problemet er størst i København (Miljøstyrelsens vejstøjsstrategi – ”Forslag til strategi for begrænsning af vejtrafikstøj” 2003).

Det væsentligste støjproblem i København er trafikken. Kommunen har i en årrække forsøgt at samle trafikken på de overordnede veje for at fredeliggøre lokale boligområder. Den øgede trafik har dog medført en stigende belastning af de i forvejen støjudsatte boliger på det overordnede vejnet. Det vurderes, at antallet af stærkt støjbelastede boliger er steget med ca. 3.000 i forhold til 1995 (Kortlægning udarbejdet af Teknik- og Miljøforvaltningen i 2005). I alt er ca. 40.000 boliger stærkt støjbelastede med niveauer over 65 dB – heraf er ca. 5.000 boliger belastet med mere end 70 dB, som er den særligt sundhedsskadelige støj (Kortlægning udarbejdet af Teknik- og Miljøforvaltningen i 2005).

I byen er det et vilkår, at boligerne ligger tæt på de støjende veje. Der findes flere virkemidler til at begrænse støj. Men løsningerne er oftest dyre, hvis der skal kunne måles en reel effekt.

Kommunen har de senere år anvendt ca. fem mio. kr. på forsøgsprojekter i områder med særligt støjbelastede boliger. Projekterne har bl.a. omfattet udlægning af støjreducerende asfalt og udarbejdelse af en lokal støjhandlingsplan. Projekterne har givet positive erfaringer med udvikling af et nyt vindue som gør det muligt at sove med åbent vindue uden at være støjbelastet. Endvidere er der kommet erfaringer med nye belægninger. Indsatsen er langtfra nok, hvis resultaterne skal være synlige.

Fremover skal der arbejdes med mange forskellige indsatser for at nå målene, fx hastighedsnedsættelser, trafikregulering, nye vejbelægninger og isolering af boliger og institutioner.

Det er ikke kun i forhold til eksisterende boliger, at trafikstøj er en udfordring for kommunen. København er i kraftig vækst, og i løbet af de næste ti år forventes der inden for kommunegrænsen at blive opført ca. 36.000 nye boliger (Københavns Kommuneplan 2005). Støj vil derfor være et centralt indsatsområde i planlægningen af nye byområder og byggeri.

MÅL	Inden udgangen af 2011 har mindst 2.000 boliger fået tilskud til støjisolering, afskærmning mv.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF udarbejder senest i juli 2008 en handlingsplan til reduktion af støj i København senest juli 2008. Planen forelægges BR senest med udgangen af 2008. ■ TMF vil fra 2009 reducere støjen for mindst 675 boliger pr. år ved at implementere handlingsplanens anbefalinger.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Antal boliger, der har fået tilskud til støjreduktion, opgøres årligt.

MÅL	Fra 2009 anvender kommunen konsekvent mindre støjende asfaltbelægninger ved etablering af nye vejstrækninger og ved vejvedligeholdelsesarbejder på strækninger med stærkt støjbelastede boliger.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF udarbejder en procedure for anvendelse af støjreducerende belægninger. Proceduren forelægges TMU til politisk behandling i 2008. ■ Kommunen vil i planperioden følge udviklingen omkring støjreducerende belægninger og være aktive deltagere i forskningsprojekter, der har til formål at teste og udvikle støjreducerende belægninger.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Opgørelse over, hvor mange km mindre støjende asfaltbelægninger der er blevet udlagt ved vejvedligeholdelse og nyetableringer (antal km). Støjkortlægninger vurderer, hvilken støjreducerende effekt asfalten har haft.

MÅL	For at nedbringe støjbelastningen vil kommunen arbejde for en generel hastighedsreduktion på strækninger med mange støjbelastede boliger.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF udarbejder i løbet af 2008 en beskrivelse og en vurdering af muligheden for at nedbringe hastigheden på strækningen med mange boliger. ■ Kommunen vedtager i 2008 en opfølgning på den eksisterende Trafik og Miljøplan for kommunen, som vil indeholde forslag til hvordan man kan nedbringe støj fra trafikken yderligere.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Aktiviteterne er gennemført.

KEMISKE STOFFER

Vi er omgivet af kemiske stoffer. Både derhjemme, på jobbet og i fritiden omgiver vi os med produkter og bygninger, som indeholder kemikalier i tusindtal. Kemikalierne hjælper os i hverdagen. Men de kan også have negative konsekvenser for vores sundhed, fx i form af allergiske reaktioner, og naturen risikerer at påvirkes ved fx vandforurening. Derfor skal kemikalieforbruget begrænses.

Man kender ikke det fulde omfang af problemerne ved brugen af mange af disse stoffer, og det er i sig selv en udfordring.

Københavns Kommune vil bidrage til at nedbringe kemikalieforbruget ved at iværksætte lokale initiativer og ved at gøre sin indflydelse gældende i forhold til national lovgivning og i EU, for at bidrage til målet om at København skal være en ren og sund storby. Kommunen vil synliggøre kemikalieforbruget og give, at borgere og virksomheder får viden om alternativer til de miljø- og sundhedsskadelige kemikalier.

Målet om at begrænse kemikalieforbruget skal nås via en mangefacetteret strategi, som inkluderer:

- Løbende gennemførelse af indsamlingsordninger for farligt affald
- Målrettede indsats over for frisørkemikalier
- Målrettet indsats for at fremme miljøvenlige vaskemidler
- Lovpligtige kemikalietilsyn hos virksomheder
- Informationsindsatser og kurser
- En kemiagent-ordning.

Københavns Kommune vil inden planperiodens start udarbejde en kemikalie-strategi. Strategien skal indeholde konkrete mål og aktiviteter – og den forventes at omfatte:

- Samarbejde med virksomheder om brug af mindre miljøbelastende kemikalier.
- Kommunens eget forbrug af kemikalier via grønne indkøb.
- Samarbejde med lokale miljøambassadører for at få skabt større bevidsthed om kemikalier. De lokale miljøambassadører skal også præsentere københavnere for muligheder for at undgå miljø- og sundhedsskadelig kemi.

Udfordringen i planperioden bliver at implementere kemikaliestrategiens mål og aktiviteter.

Siden sidste Agenda 21-plan har Københavns Kommune arbejdet for, at ”kemi” skal blive et nyt indsatsområde i Dogme 2000 samarbejdet mellem 7 kommuner. Her har København sammen med de andre dogmekommuner udvalgt en række områder – eksempelvis brancher og produkter – hvor der bruges store mængder af særligt miljøbelastende kemikalier, og hvor der derfor skal gøres en særlig indsats. Sammen med Københavns Miljønetværk, som er et frivilligt forpligtende netværk for københavnske virksomheder, er kosmetik og specielt frisørbranchens miljøforhold kommet i fokus.

MÅL	Kommunen skal i planperioden bidrage til, at der i større grad anvendes miljørigtige alternativer til bromerede flammehæmmere.
AKTIVITET	<p>TMF iværksætter en informationsindsats vedrørende grøn elektronik, boligtekstil og arbejdstøj med henblik på at øge kendskabet til og antallet af butikker i København, hvor produkterne uden bromerede flammehæmmere kan købes.</p> <p>Indsatsen skal ske i forhold til:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Virksomheder (Københavns Miljønetværk) ■ Kommunens borgere.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Aktiviteten er gennemført.

MÅL	Kommunen skal i planperioden bidrage til, at der i større grad anvendes miljørigtige alternativer til de miljøskadelige blødgørere i plastic (specielt phthalater).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF iværksætter en indsats over for børnehaver o.l. vedrørende blødgjort plast i legetøj mv. – og blødgørernes miljø- og sundhedskonsekvenser. ■ TMF iværksætter informationsindsats om blødgjort plast over for virksomheder i Københavns Miljønetværk.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF opgør antal forhandlere, der udbyder varer med blødgjort plast uden miljøskadelige blødgørere (specielt phthalater). ■ Det undersøges, om borgerne synes, det er lettere at finde frem til de forhandlere, der udbyder legetøj mv. uden miljøskadelige blødgørere.

MÅL	Kommunen skal i planperioden bidrage til, at der sker en udbredelse af ikke-miljø- og ikke-sundhedsskadelig hårfarve.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2010 iværksætter TMF to kampagner i forhold til miljø- og sundhedsvenlige hårfarver i samarbejde med Københavns Miljønetværk. ■ TMF vil hvert år i samarbejde med Københavns Miljønetværk tilbyde mindst et informationsmøde om miljø- og sundhedsvenlige hårfarver til københavnske frisører.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Der er mindst 40 certificerede grønne frisører i København ved udgangen af 2011.

MÅL	Kommunen skal i planperioden bidrage væsentligt til at nedbringe forbrug af sundhedsskadelige og naturfremmede kemikalier hos borgere og virksomheder.
AKTIVITET	TMF vil implementere Kemikaliestrategi 2007's mål og aktiviteter i planperioden.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Kemikaliestrategien vil opstille indikatorer, der skal måles på.

BYENSVAND

København har opnået en unik position som en af de få storbyer i verden, hvor det er muligt at bade midt i byens hjerte, i havnen. Det er frugten af en målrettet indsats, som bunder i det grundlæggende forhold, at byens søer, vandløb og havnen har stor rekreativ betydning for københavnere og byens gæster. Rent vand giver livskvalitet i Miljømetropolen. Og erfaringen viser, at vandområder er en god ramme for sundhedsfremmende aktiviteter som gåture og anden form for motion.

Det er i dag muligt at bade to steder i havnen, ved Svanemøllebugten og ved Amager Strand. Og flere steder er på vej. Som følge af de senere års investering i kommunens spildevandssystem lever en række af de marine områder op til gældende målsætninger.

Men trods denne positive udvikling har København dog også en række markante udfordringer på vandområdet. Bortset fra Damhussøen og De Indre Søer lever ingen af de ferske vandområder endnu op til gældende målsætninger. De nuværende problemer skyldes især spildevandsudledninger foretaget for mange år siden. I de senere år har kommunen arbejdet meget med forbedret vandgennemstrømning i de ferske vande, fx ved rensning i Utterslev Mose.

Flere vandområder belastes fortsat af overløb fra København og omegnskommunerne. På nuværende tidspunkt er det derfor umuligt at åbne Kalveboderne for badning. Derimod er det nu muligt at fiske fx hornfisk og torsk i havnen, mens sedimentet fortsat er for forurenet til, at fiskeriet kan tillades for de arter, der er i direkte kontakt med det forurenede sediment.

Udover en forstærket indsats for byens blå områder, skal grundvandet beskyttes. Det er her drikkevandet kommer fra, og samtidig er grundvandet med til at opretholde vandbalancen i søer og vandløb. Vandkvaliteten er desuden væsentlig for oplevelses- og nytteværdien af vandområderne og for den biologiske mangfoldighed.

MÅL	Kyststrækninger, søer og åer skal være tilgængelige til rekreative aktiviteter.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2009 etableres bademulighed i form af havnebad eller badestrand ved Svanemøllebugten og Sluseholmen. ■ Kommunen fritlægger 1-3 km af de rørlagte åer (Lygte Å, Grøndals Å) inden 2011.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Bademulighed er etableret. ■ Måling af, hvor mange km af de rørlagte åer, der er blevet frilagte.

MÅL	Kommunen vil inden udgangen af 2011 udvide muligheden for fiskeri i kommunens vandområder.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ I 2008 påbegyndes undersøgelserne af sedimentet og mulighederne for at reducere påvirkningen fra havnesedimentet til det omgivende miljø. Undersøgelsen skal munde ud i en handlingsplan, der skal færdiggøres inden beslutningen om en evt. havnetunnel. ■ Inden udgangen af 2011 træffes der politisk beslutning om realisering af en handlingsplan. ■ TMF overvåger tilstanden og udviklingen i havnens fisk og muslingers indhold af miljøfremmede stoffer.
ANSVARLIG	■ TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Handlingsplan er udarbejdet. ■ Der er truffet politisk beslutning om en handlingsplan. ■ Målingerne sker flere gange årligt i hele planperioden.

MÅL	Inden udgangen af 2011 skal målet om badevandskvalitet være opfyldt i hele Københavns Havn.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Omfanget af jordforurening langs kysten opgøres. På baggrund af opgørelse udarbejdes inden udgangen af 2008 en afværgestrategi. ■ Inden udgangen af 2011 implementeres dele af afværgestrategien. ■ Inden 2009 udarbejder Kommunen i samarbejde med Københavns Energi en handlingsplan for yderligere reducere af overløb til vandområderne. ■ Inden 2011 implementeres handlingsplanen.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ I badesæsonen må havnebadet højst holde lukket maksimalt 8 dage på grund af dårlig vandkvalitet. ■ Handlingsplan og strategi er udarbejdet og implementeret.

MÅL	Kommunens søer, åer og kyster skal have klart vand med et rigt og varieret plante- og dyreliv.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ For at sikre miljøkvaliteten i de nordlige vandområder skal detailplanlægningen af genopretningsprojekterne være afsluttet i 2008. ■ Projekterne i Nordkanalen og Fæstningskanalen skal igangsættes inden 2009. De øvrige projekter i fx Utterslev Mose skal igangsættes inden 2011. ■ Inden udgangen af 2009 er implementeringen af vandområdeplanen for Harrestrup Å i kommunen igangsat.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ At aktiviteterne igangsættes som anført.

MÅL	Kommunen vil fremme anvendelsen af regnvand, ved at nedsive regnvandet til grundvandet eller udlede det til vandområder og rekreative vandelementer
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i planperioden gennemføre projekter der belyser muligheder for afledning af regnvand i boligområder. ■ Ved byudvikling, byfornyelse og større vejarbejder, skal der senest inden udgangen af 2008 undersøges, om det er teknisk muligt og økonomisk hensigtsmæssigt, at nedsive regnvandet eller udlede det til vandområder eller rekreative vandelementer. ■ Bolig- og grundejerforeninger informeres om muligheden for, at få tilbagebetalt en del af tilslutningsbidraget, til dækning af omkostninger, når regnvand nedsives eller udledes til vandområder eller rekreative vandelementer.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF ■ TMF i samarbejde med ØKF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Måling af antal gennemførte projekter. ■ Krav indskrevet i kommune- og lokalplaner. ■ Opgørelse af hvor mange der har benyttet sig af muligheden for tilbagebetaling af tilslutningsbidraget.

BYENS GRØNNE OMRÅDER

Københavnere har en hektisk hverdag. Der er derfor et stort behov for gode muligheder for naturoplevelser, motion, leg, bevægelse og mental afkobling tæt på boligen. Byens parker og grønne områder er en unik ramme for afslapning og fysisk udfoldelse, og mange bruger allerede de grønne omgivelser i et sundhedsperspektiv. Natur i en storby er ensbetydende med livskvalitet for byens borgere, og København skal både være en grøn og en blå hovedstad.

Det er ikke uden grund, at alene Fælledparken har 11 mio. besøgende om året. Amager Strandpark er efter blot én sæson blevet en publikumsmagnet. Og havnebadene har for længst skrevet historie, både blandt københavnere og i verden.

Derfor arbejder Københavns Kommune på at skabe flere naturoplevelser, større biologisk mangfoldighed og endnu bedre grønne rammer i byen, som kan fremme borgernes trykthed og såvel fysiske som psykiske sundhed. Københavnernes muligheder for let at komme til rekreative områder skal forbedres mærkbart, så de får lyst til at komme der oftere og blive der længere. Det er et klart mål, der skal være med til at gøre København til verdens Miljømetropoli i 2015.

Der skal være plads til både natur og mennesker i Miljømetropolen København. Derfor skal der fremover sættes ind på tre områder:

1. Der skal skabes nye parker, strande og havnebade.
2. Der skal skabes gode, trygge og grønne forbindelser gennem byen, så det bliver lettere – og mere behageligt – at nå det blå og det grønne i København.
3. I de tætte bydele, hvor der ikke er meget plads til nye grønne byrum, skal de eksisterende parker forbedres.

Udfordringen er, at der er stor forskel bydelene imellem mht. tilgængeligt fritidsareal pr. borger. Gennemsnittet for hele byen er 25 m² pr. københavnere, hvoraf dette tal omfatter søer, moser, ferske enge, øvrige naturarealer, parker og grønne områder og mindre anlæg. Men på eksempelvis Nørrebro, Vesterbro, Sundbyvester og i Nordvest har man kun ca. to-tre m² pr. indbygger.

Støj og andre miljøfaktorer påvirker borgernes livskvalitet. Da byens grønne rum bruges forskelligt, er det vigtigt, at der tages hensyn til dette i planlægningen, så der både er muligheder for stilhed og fordybelse og plads til mere støjende leg og udfoldelse.

Samtidig skal forbindelserne til naturområder, parker, andre grønne arealer og kulturinstitutioner styrkes.

MÅL	<ul style="list-style-type: none"> ■ Københavnerne besøger i 2015 byens parker, naturområder, havnebade eller strande, dobbelt så meget som i dag (2005 niveau). ■ 90 % af københavnernes skal i 2015 kunne gå til en park, en strand, et naturområde eller et havnebad på under 15 minutter.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2008 udarbejdes en strategi for hvordan kvaliteten af byens parker, naturområder, havnebade og strande udvikles for at få flere besøgende. ■ Inden udgangen af 2008 gennemføres analyser i ParkGIS, som skaber overblik over københavnernes adgangsmuligheder til byens grønne og blå rekreative muligheder. ■ Inden udgangen af 2009 udarbejdes en strategi for at nå målene om det grønne. ■ Inden 2010 skal borgerne via nettet kunne orientere sig om adgang til og tilbud i byens parker, naturområder, havnebade og strande. ■ En grøn strukturplan, som synliggør mulighederne for at udvikle sammenhængen og forbindelserne mellem byens grønne og blå rekreative områder indgår i forslag til kommuneplan 2010. ■ Inden udgangen af 2008 igangsættes et pilotprojekt, som undersøger betydningen af støj for brugen af byens parker og grønne områder.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med SUF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Analysen kan findes på KK-kort. ■ BorgerGIS er tilgængelig for borgerne. ■ Forslaget indgår i Kommuneplan 2010. ■ Målinger og analyseresultater lægges ind i ParkGIS.

MÅL	Færdsel og ophold i byens parker skal kunne ske uden sundhedsmæssig risiko fra kontakt med jordforurening.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2008 er der udarbejdet en strategi for undersøgelse af jordforureningsforhold i byens parker og andre rekreative områder, herunder risikovurdering og en afklaring af analysebehov. ■ Inden udgangen af 2009 sættes specifikke undersøgelser i værk. ■ Hvis der viser sig behov for afværgeforanstaltninger prioriteres disse og de første påbegyndes senest inden udgangen af 2010.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Planen er politisk vedtaget. ■ Prioriteringen er politisk vedtaget.

■ KOST OG FYSISK AKTIVITET

Gennem de seneste tre årtier er antallet af voksne, der dyrker idræt og motion, steget markant. Fra primært at være en børne- og ungdomsaktivitet er livslang idræts- og motionsdeltagelse blevet et mål for stadig flere voksne.

I kommunens sundheds- og socialpolitikker peges der på, at idræt og fysisk aktivitet er et middel til at forebygge fedme, hjertekarsygdomme, sukkersyge, knogleskørhed mv. Samtidig kan motion fungere som et middel til integration af danskere med anden etnisk baggrund end dansk og socialt udstødte, aktivering af handicappede og ældre samt resocialisering af risikogrupper.

Det er derfor vigtigt at fastholde den positive udvikling, så der fortsat er fokus på at fremme fysisk aktivitet for københavnere i alle aldre. Det betyder bl.a., at Københavns Kommune vil arbejde for at gøre København til verdens bedste cykelby – et led i visionen om, at København skal være verdens Miljømetropol i 2015.

Cykling er sundt og forureningsfrit. Derfor skal cyklen være det dominerende transportmiddel, og målet er at 50 % af alle københavnere tager cykel på arbejde eller til uddannelse i 2015. Andelen af personer, der cykler til og fra arbejde/studie, har været stigende i de seneste år og ligger i begyndelsen af 2007 på 36 %. Det betyder, at cykeltrafikken er steget væsentligt mere end biltrafikken.

Det er ligeledes vigtigt, at borgerne har sunde og økologiske kostvaner. Sådanne vaner har en positiv indflydelse på miljøet. Samtidig kan de sunde vaner være med til at give borgerne en følelse af fysisk velbefindende og øget koncentration, ligesom vanerne kan være med til at begrænse fedme og i sidste ende fremme den generelle sundhed.

Kommunen er nået langt med målet om, at kommunens egne køkkener og kantiner serverer økologisk mad. 45 % af al madforbrug i kommunens institutioner er i dag økologisk. Men som led i arbejdet med at gøre København til verdens Miljømetropol i 2015, skal vi blive dobbelt så gode: I 2015 skal 90 % af maden, der serveres i kommunens institutioner, være økologisk. Og andelen af økologi i hele kommunens madforbrug skal hæves fra et landsgennemsnit på 7 % til mindst 20 % i 2015 i København.

København vil nu også på anden vis forsøge at udbrede økologien. De økologiske fødevarer skal fremmes – både hos borgerne og i butikernes udbud. Ved at udbrede økologiske fødevarer fremmes det økologiske landbrug, og det er til gavn for miljøet.

MÅL	Kommunen vil i planperioden arbejde for, at cyklen skal være københavnernes dominerende transportmiddel frem mod målet i 2015 om, at 50 pct. af københavnere tager cyklen på arbejde eller til uddannelse.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i planperioden sikre en udbygning af "missing link" i cykelstinetet. ■ TMF vil i planperioden sikre en udbygning af cykelrutenettet. I første omgang fokuseres på de indre cykelruter. ■ TMF vil i planperioden udbygge muligheden for cykelparkering. ■ TMF vil i planperioden gennemføre kampagner og information. ■ TMF vil i planperioden undersøge konsekvenserne af trængselsafgifter.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Andel af alle, der cykel på arbejde og til studie. ■ Antal km byggede cykelstier. ■ Antal km byggede cykelruter. ■ Antal cykelparkeringspladser i kommunen. ■ Gennemførte kampagner. ■ Undersøgelse af trængselsafgifter (2009). ■ Implementering af trængselsafgifter (2010).

MÅL	I planperioden skal de nærrekreative muligheder for ophold, leg, bevægelse og motion forbedres.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Større grønne områder og parker i ni bydele skal inden udgangen af 2009 forbindes via grønne ruter med lav motortrafikintensitet ("Byens grønne puls"). ■ Der udpeges i alt minimum 50 km sammenhængende grønne ruter. Heraf er 25 km etableret i fire bydele inden udgangen af 2008. ■ Inden udgangen af 2009 er de resterende 40 km etableret i de fem bydele.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med SUF
INDIKATOR	Ekstern evaluatør (SDU).

MÅL	Byens borgere – og især pædagoger, lærere og sundhedspersonale samt foreninger og organisationer – skal inden 2009 have kendskab til aktivitetsmuligheder på "Byens Grønne Puls".
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Der udarbejdes en informationsstrategi for mulighederne om brug af "Byens Grønne Puls" både inden for undervisning, motion og transport. ■ Frem til udgangen af 2009 iværksættes kurser og information om, hvordan specielt børn og ældre kan få glæde af "Byens Grønne Puls".
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med SUF og BUF
INDIKATOR	Ekstern evaluatør (SDU).

MÅL	Andelen af økologiske fødevarer i byens madforbrug skal være mindst 20 % i 2015 mod 7 % idag (2006 niveau).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i planperioden bl.a. udvikle et web-baseret værktøj til planlægning af indkøb og menuer for at undgå madspild og fremme økologisk madlavning. ■ TMF vil i planperioden opdatere oversigten over hvor i København det er muligt at købe økologisk. ■ TMF vil i planperioden undersøge muligheder for etablering af økologiske torvedage. ■ TMF vil samarbejde med supermarkeder, anden detailhandel, restauranter og caféer om udbredelse af økologiske fødevarer. ■ TMF vil oplyse borgere og virksomheder om økologiske fødevarer og bæredygtige madvaner, fx i form af en kampagne i samarbejde med NGO'er og andre relevante parter.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Websiden er oprettet. ■ Kogebogen er udgivet. ■ Relevante aktører er kontaktet, og oversigten er opdateret i forhold til bydele, fødevarergrupper og butikstyper.

TEMA: FORANKRING BLANDT BORGERE OG VIRKSOMHEDER

Smid ikke ting u

Har du køkkengred, lamper, redskaber, pynteting, legetøj, der skal smides ud? Er tingene i nogenlunde god stand? Så stil dem i Byttecentret og lad andre få nytte af dem.

Amagerforbrænding

* Parker venligst bilen uden for Genbrugsstationens område, mens du besøger Byttecentret.

Visionen om at gøre København til verdens Miljømetropol i 2015 er ambitiøs. Den kræver en målrettet og vedvarende indsats af Københavns Kommune i årene fremover. Men kommunen kan ikke realisere visionen alene. Borgere og virksomheder skal engageres og bidrage til målopfyldelsen.

København er i en unik position. Både erhvervslivet og københavnernes er engagerede i miljøet. Ambitionen om at aflevere byen til kommende generationer i en bedre miljøtilstand end da vi selv overtog den – viljen til at skabe en bæredygtig udvikling – er fælles.

Københavns Kommune vil sikre, at virksomhedernes og borgernes vilje til at tage medansvar for fremtiden bliver mødt med reelle muligheder for at integrere miljø i de daglige handlinger. Kommunen vil informere om miljøforhold, demonstrere handlemuligheder og invitere til dialog i bestræbelserne på at finde nye veje i miljøarbejdet. Det skal med andre ord være enkelt og synligt for københavnernes og virksomhederne, hvordan de kan være med til at løfte miljøet i København.

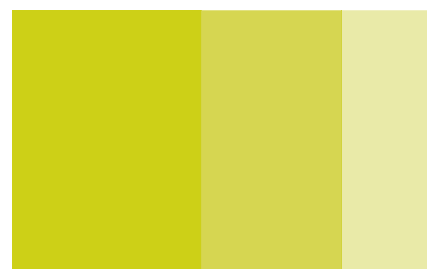
Det er en stor og langsigtet opgave at skulle forankre miljøarbejdet blandt Københavns borgere og virksomheder. Københavns Kommune har de senere år gennemført en række initiativer til at involvere københavnernes i at skabe en miljømæssig bæredygtig udvikling. Miljøtilstanden skal sættes på dagsordenen på en måde, som interesserer og engagerer københavnernes og skaber bevidsthed om egen adfærd og handlemuligheder. Fælles for initiativerne er, at de skal sikre målrettet information og dialog.

Borgerinddragelse er konkret sket ved, at københavnernes er blevet inddraget i udarbejdelsen af planer som Affaldsplan og støjhandlingsplaner.

Hovedindsatserne for forankring er: generel kommunikation og internet, begivenheder som fx Miljøfestivalen, drift af Københavns natur- og miljøskoler, puljer til lokale projekter og ikke mindst etableringen og finansieringen af Agenda 21-centrene. Agenda 21-centrenes formål er at støtte og udvikle miljøarbejdet lokalt med udgangspunkt i lokale ressourcer og forhold i bydelen.

I kølvandet på ”Miljømetropol – vores vision CPH 2015” følger en toårig kampagne, der skal sætte fokus på visionens fire temaer: Cykler, klima, blå og grønne områder og en ren og sund storby. I den forbindelse vil kommunen arbejde med nye former for borgerinddragelse, ligesom selve udspillet er inde i en bred indrægsels- og høringsproces.

Forankringen af det forebyggende miljøarbejde hos de private virksomheder i Københavns Kommune foregår primært via arbejdet i Københavns Miljønetværk. Alle medlemmer af Københavns Miljønetværk forpligter sig til at indføre løbende miljøforbedringer i driften af virksomheden. Netværket har i sit arbejde med virksomhederne fokus på områder som grønne indkøb, affaldshåndtering og øget brug af miljømærkede produkter.

En anden del af forankringen sker i forbindelse med myndighedsregulering, hvor dialog og oplysning er væsentlige elementer. Eksempelvis inden for specifikke fagområder som jord, luft, støj og affald.

Forankringsindsatsen rettet mod specifikke miljøområder er beskrevet i Agenda 21-planens øvrige temaer, særligt temaerne: ”Forbrug og ressourcer” og ”Miljø og sundhed”.

I denne planperiode vil kommunen gøre en særlig indsats for forankring inden for følgende fire områder:

- Inddragelse af københavnere og virksomhederne i arbejdet med ”Miljømetropol – vores vision CPH 2015” under nye former
- Forankring af miljøarbejdet blandt virksomheder gennem Københavns Miljønetværk
- Miljø- og naturformidling til børn og unge
- Miljøinformation til københavnere med anden etnisk baggrund end dansk.

■ FORANKRING AF MILJØARBEJDET LOKALT

Et af hovedkravene i Dogme 2000-samarbejdet er forankring. Det betyder, at miljøarbejdet skal være en naturlig del af hverdagen for byens organisationer og borgere.

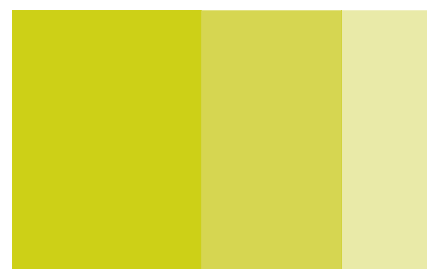
Københavns Kommune har startet lokalt Agenda 21-arbejde i otte bydele indtil videre. Målet er at involvere og engagere borgere og erhvervsliv til aktivt at deltage i lokale miljøprojekter. Der er oprettet fem lokale Agenda 21-centre og tre satelitter. Centrene ligger i Sundbyøster, Bispebjerg, Indre Nørrebro, Vesterbro og Valby, mens satelitterne ligger på Ydre Nørrebro, Indre Østerbro og i Kgs. Enghave. Teknik- og Miljøforvaltningen har været med til at starte centrene op.

Agenda 21-centrene skal støtte og udvikle det lokale miljøarbejde ved at op-øge gode ideer, iværksætte lokale aktiviteter, skabe dialog om miljøspørgsmål, være bindeled mellem det lokale og kommunale miljøarbejde samt medvirke til det lokale demokrati.

Københavns Borgerrepræsentation vil styrke nærdemokratiet i København. Derfor besluttede politikerne den 13. oktober 2005 at etablere Lokaludvalg i alle bydele i København i løbet af valgperioden 2006-2009. Lokaludvalgene er forpligtet til at afgive høringssvar til kommunen i sager af særlig betydning for den enkelte bydel, fx inden for fysisk planlægning, miljø, sundhed og kultur. Lokaludvalgene kan også fremsende forslag til Borgerrepræsentationens udvalg og udtale sig internt i kommunen og til eksterne myndigheder.

Københavns Kommune har desuden i de sidste mange år støttet det lokale miljøarbejde gennem puljemidler og gennem støtte til lokale aktiviteter, fx i forbindelse med Miljøfestivalen.

Der er en politisk proces i gang for at afklare snitflader mellem Agenda 21-centrene og Lokaludvalgene fremover.

■ ■ ■ FORANKRING AF MILJØARBEJDET HOS VIRKSOMHEDER

Regulering og kontrol udgør et centralt element i kommunens indsats for at begrænse miljøbelastningen fra byens virksomheder. Men dialog og samarbejde med virksomhederne om miljøforhold fylder stadig mere, og et af hovedkravene i Dogme 2000 er forankring af miljøarbejdet hos virksomheder. Københavns Miljønetværk er igangsat for at varetage denne opgave.

Københavns Miljønetværk er et frivilligt, men forpligtende samarbejde mellem virksomheder i Københavns Kommune og Teknik- og Miljøforvaltningen. Formålet er at fremme, fastholde og motivere virksomheders forebyggende miljøarbejde. Sammensætningen af Miljønetværkets medlemmer skal afspejle erhvervs sammensætningen i Københavns Kommune, og der arbejdes derfor på at øge antallet af medlemmer inden for forskellige brancher, fx service og administration. Gennem de senere år har netværket fokuseret på at udvikle nye koncepter, så netværket er attraktivt for flere typer af virksomheder. Fx har netværket i 2005 fokuseret på at udvikle og markedsføre konceptet "Grønne butikker". I 2006 lancerede Københavns Miljønetværk et selvstændigt miljøstyringskoncept til kontorvirksomheder. Konceptet har fokus på grønne indkøb, affald og transport.

Københavns Miljønetværk har fokus på at indgå samarbejdsaftaler med eksterne parter som fx Agenda 21-centre, handelsstandsforeninger og store indkøbscentre. Der arbejdes på at synliggøre netværket gennem flere kanaler. Fx gennem tilsyn, arrangementer som Miljøfestivalen, ved personlig og opsøgende kontakt til potentielle medlemsvirksomheder og gennem arrangementer for medlemsvirksomhederne. Et arrangement i Københavns Miljønetværk kan være en større ud-af-huset-aktivitet, fx "Farv håret gratis-dag" som sætter fokus på farlige kemikalier i hverdagen. I større arrangementer indbydes flere samarbejdsparter, herunder politikere og typisk også pressen. Et mindre arrangement kan være et temamøde om miljøfaglige emner, som holdes i Teknik- og Miljøforvaltningen eller hos en virksomhed om fx energibesparelser eller affaldsminimering på den enkelte virksomhed. Desuden har Miljønetværket sin egen hjemmeside www.kbhmiljonet.dk.

Den største udfordring er at tiltrække mange nye medlemmer fra vidt forskellige brancher, samtidig med at netværket fastholdes og udvikles som et attraktivt og nyttigt tilbud til medlemsvirksomhederne. I de kommende år vil Københavns Miljønetværk udvikle flere nye brancherrettede koncepter til styring af virksomhedernes frivillige og forebyggende miljøarbejde.

Ved udgangen af 2006 havde Københavns Miljønetværk 200 medlemmer, og målet er 350 medlemmer inden udgangen af 2008. Over 600 forskellige virksomheder har deltaget i et eller flere af netværkets arrangementer. Københavns Miljønetværk er tæt på at opfylde sine miljømål fra Agenda 21-plan 2004-07.

MÅL	Københavns Miljønetværk vil i planperioden udvikle både eksisterende og kommende miljøstyringskoncepter, således at medlemmernes individuelle miljøpræstationer bliver tydeliggjort fx ved udvikling af guld/sølv/bronze diplomer. Ordningen skal motivere medlemmerne til løbende at udføre miljøforbedringer.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Københavns Miljønetværk vil udvikle tre nye branchespecifikke miljøstyringskoncepter inden udgangen af 2009. ■ Københavns Miljønetværk afholder årligt temamøder/kurser om miljøemnerne økologi, energi- og vandbesparelser, kemikalier, affald og grønne indkøb med det formål at klæde netværkets medlemmer på til at påvirke kunder og leverandører i retning af bæredygtig adfærd. ■ Der indgås hvert år formelle samarbejdsaftaler med Agenda 21-centre, handelsstandsforeninger, erhvervsråd og lignende parter som arbejder med miljø og bæredygtighed med det formål at øge kendskabet til og styrke det forebyggende miljøarbejde i det københavnske erhvervsliv. ■ Københavns Miljønetværk vil skabe gunstige rammer for dannelse af faglige netværk med det formål at forankre og udvikle det forebyggende miljøarbejde i erhvervslivet.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Antallet af koncepter opgøres ved udgangen af 2009. ■ Antallet af aktiviteter og antallet af deltagere opgøres minimum en gang om året. ■ Antallet af aftaler opgøres minimum en gang om året.

MÅL	Københavns Miljønetværk vil i planperioden medvirke til at mindst 20 indvandrere får erfaring med miljøarbejde i københavnske virksomheder.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Københavns Miljønetværk tilbyder i samarbejde med medlemsvirksomhederne mindst 20 indvandrere praktikophold som miljømedarbejdere. ■ Aftaler om praktikophold hos medlemsvirksomhederne indgås årligt i planperioden med henblik på at få gennemarbejdet virksomhedens miljøstyringskoncept.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Antallet af nydanskere, der ansættes i Miljønetværkets medlemsvirksomheder, opgøres hvert år.

■ ■ ■ NATUR- OG MILJØFORMIDLING FOR BØRN OG UNGE

Børn og unges natur- og miljøforståelse har i en årrække været et særligt indsatsområde i Københavns Kommune. Forståelsen og respekten for omgivelserne og for behovet for at værne om ressourcerne skabes bedst i barndommen.

Kommunen vil i samarbejde med skoler, dag- og fritidsinstitutioner, virksomheder og myndigheder være med til sikre en ny generation af miljøbevidste borgere. Det er baggrunden for, at Teknik- og Miljøforvaltningen og Børne- og Ungdomsforvaltningen sammen har etableret Miljøtjenesten. Miljøtjenesten har udviklet en lang række undervisnings- og aktivitetstilbud, besøgsordninger, kampagner mm. i samarbejde med byens forsyningsenheder, miljøinstitutioner, værker og virksomheder. Her får børnene mulighed for at få viden og forståelse for miljø og natur gennem direkte oplevelser og erfaringer.

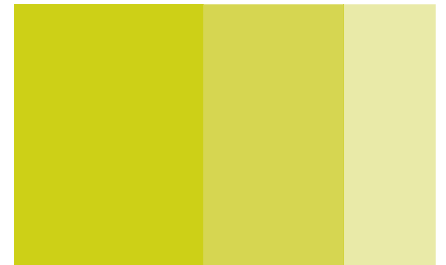
Miljøtjenesten rummer også en række miljøskoler, som gennem spændende faciliteter og alsidige undervisnings- og aktivitetstilbud er rammen om enestående eksterne læringsmiljøer. Miljøskolerne består af Energi- og Vandværkstedet, Øresundsmiljøskolen og Naturværkstedet på Kløvermarksvej.

Dertil kommer, at der i samarbejde mellem Miljøministeriet, Teknik- og Miljøforvaltningen og Børne- og Ungdomsforvaltningen er oprettet en række naturskoler. Naturskolerne består af ni Økobaser beliggende i randområderne omkring København, syv Mininaturskoler i byens parker og Kalvebod Naturskole på Vestamager.

Miljøskolerne får hvert år besøg af ca. 22.000 børn, mens 37.000 besøger naturskolerne. Efterspørgselen er større end den nuværende personalemæssige kapacitet kan imødekomme. Med det nuværende driftsbudget udnyttes 30-40 % af kapaciteten svarende til en børnedeltagelse på 23.000 børne/-elev dage om året og en totaldeltagelse på ca. 30.000 (inkl. familieaktiviteter).

Teknik- og Miljøforvaltningen har også tre naturvejledere, som ud over tilsyn med beskyttede naturtyper og fortidsminder samt udarbejdelse af udviklingsplaner for parker, årligt holder ca. 30 offentlige arrangementer for brugere af Københavns grønne områder hovedsageligt rettet mod børnefamilier. Naturvejlederne administrerer Naturværkstedet Streyf i Utterslev Mose, som benyttes af daginstitutioner, skoler, spejdere m.fl. Desuden afholder naturvejlederne kurser for pædagoger og lærere – bl.a. i naturværkstedet, som også benyttes til nogle af de offentlige arrangementer. Årligt deltager ca. 5.600 voksne og ca. 3.300 børn i de offentlige arrangementer. Naturværkstedet Streyf besøges årligt af ca. 9.000 personer – primært børn.

MÅL	I planperioden vil BUF udvikle og implementere et pædagogisk koncept for udeskole, hvor skolerne inddrager eksterne læringsmiljøer, så børn lærer om natur i naturen og om nærmiljø i nærmiljøet.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ BUF vil udvikle et Københavnsk udeskolekoncept inden udgangen af 2008 og samarbejde med forskningsprojekter om udeskoler. ■ BUF vil samarbejde med en række eksterne parter, indgå samarbejde med skolerne om undervisningen 2008-2011. ■ BUF vil udvikle og afholde et 30 timers kursus for lærere og udeskolekoordinatorer på skolerne i 2008 og 2009 og nedsætte en taskforce gruppe der bistår med igangsættelse, vejledning og udvikling på skolerne 2008-2011. ■ BUF vil etablere netværk mellem udeskoler 2009 og foredrag og inspirationsoplæg på skolernes pædagogiske dage, pædagogiske rådsmøder i hele planperioden. ■ BUF vil samarbejde om videndeling og udvikling med Malmø og Lund kommuner herunder netværk over sundet 2008-2010.
ANSVARLIG	BUF
INDIKATOR	At aktiviteterne er gennemført.

MÅL	Antallet af besøg på miljø- og naturskolerne udvides i planperioden.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kommunen vil fortsætte udviklingen af undervisning og aktiviteter på miljø- og naturskolerne, herunder udeskoler. ■ Inden udgangen af 2008 vil TMF udvikle informationsmateriale om miljøspørgsmål til børn og deres forældre. Materialet kan udleveres til børn i forbindelse med besøg på kommunens miljø- og naturskoler. ■ BUF har intentioner om, at udvide og udvikle kapaciteten på Kalvebod Naturskole, Københavns Økobaser og mininatur-skoler, så også fritids- og daginstitutioner har mulighed for at udnytte aktivitetsmulighederne. Fx ved at undersøge muligheden for støtte fra eksterne fonde.
ANSVARLIG	BUF
INDIKATOR	Indikator formuleres af BUF.

MÅL	Borgerne i København skal motiveres til at have en nær tilknytning til de grønne rekreative områder i byen.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i planperioden fortsætte med at afholde kurser for det pædagogiske personale for at styrke brugen af kommunens faciliteter. ■ TMF vil i planperioden fortsat have tilbud rettet mod projekt "Byens Børn". ■ TMF vil i planperioden fortsætte med at afholde ca. 30 naturvejleder-arrangementer om året med fokus på byens natur og rekreative muligheder. ■ TMF vil i planperioden fortsat drive Naturværkstedet Streyf, og hvert år i planperioden afholde arrangementer for borgere og kurser for brugerne af Streyf i Naturværkstedet Streyf. ■ TMF vil i planperioden udvikle et koncept til etablering af op til to nye naturværksteder.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Aktiviteterne er gennemført.

MÅL	Etablering af "Bylandbrug" ved Kalvebod Naturskole.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Der etableres en række økohaver, som dyrkes på økologiske principper med hjælp fra landbrugskyndige. ■ Der indrettes udekøkkener, hvor der laves mad med havens høst, og hvor der suppleres med fortællinger om mad og råvarer. ■ Skoleklasser deltager i et samlet forløb på seks-otte gange. ■ På sigt etableres samarbejde med lokale skolehaver i København. ■ Muligheden for at have forskellige typer af dyr tilknyttet skal undersøges nærmere.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Afklaring af placeringsmuligheder. ■ Etablering af haver og faciliteter på pilotprojektbasis. ■ Afklaring af målgrupper og udarbejdelse af undervisningsmateriale.

NATUR- OG MILJØFORMIDLING TIL BORGERE MED ANDEN ETNISK BAGGRUND

Alle københavnere skal have lige muligheder for at agere miljøbevidst. Derfor er natur- og miljøformidling til københavnere med anden etnisk baggrund end dansk et nyt indsatsområde.

Indsatsområdet tager afsat i gode resultater med en række miljø- og integrationsprojekter. Erfaringer fra projekter i bl.a. Mjølnerparken, Apostelgården, Mimersgadekvarteret og Sundbyøster er, at der er særdeles stor interesse for at bidrage med miljøforbedringer i hverdagen.

De kommende års store udfordringer på området bliver at opnå kontakt til befolkningsgruppen. Det er erfaringen, at københavnere med anden etnisk baggrund end dansk generelt ikke henter deres informationer gennem danske medier, men gennem udenlandske aviser, radio og tv samt fra centrale personer i det etniske miljø. Mund til mund-kommunikation spiller en afgørende rolle.

Derfor skal der tænkes nyt og kreativt, hvis københavnere med anden etnisk baggrund end dansk skal inddrages i de demokratiske processer for derigennem at sikre reel integration mht. viden om natur- og miljøspørgsmål. Ren skriftlig information er helt utilstrækkelig. Der er brug for personlig og direkte samtale om miljø.

Indsatserne i planperioden vil bl.a. handle om at skabe ”miljøformidlere”. Miljøformidlerne skal agere, hvor der er en mulighed for at nå mange københavnere med anden etnisk baggrund, eksempelvis i almene boligselskaber, der gennemsnitligt har en stor andel af beboere med anden etnisk baggrund.

Tanken er at forankre miljøformidlingen i boligselskaberne ved at ansætte etniske miljøformidlere i boligselskaberne, samt at udvikle et tæt samarbejde med ejendomsfunktionærer. Desuden ville det gennem sprogskolernes obligatoriske danskundervisning være muligt at give et stort antal københavnere med anden etnisk baggrund grundlæggende viden om miljøforhold og egne handlemuligheder.

MÅL	Kommunen vil i planperioden fremme natur- og miljøforståelsen hos voksne etniske borgere, som gør dem bedre i stand til at handle miljøbevidst i hverdagen.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ I planperioden vil alle sprogcentre blive tilbudt undervisningsmateriale om natur og miljø samt tilhørende ekskursionsmuligheder til brug for danskundervisningen. ■ I perioden 2008-2010 gennemfører TMF mindst et større miljøformidlerprojekt i et særligt udsat boligområde i samarbejde med lokale almene boligafdelinger. ■ I planperioden gennemføres en kemikaliekampagne i fem udsatte boligområder: Tingbjerg, Aldersrogade, Lundtoftegade, Akacieparken og Mjølnerparken. ■ I planperioden vil der blive gennemført en affaldskampagne i et-to af de udsatte boligområder. ■ I planperioden vil der på baggrund af erfaringerne fra kvartermiljøstationen i bl.a. Tingbjerg blive etableret en kvartermiljøstation eller lignende i et-to boligområder med en stor andel af beboere med anden etnisk baggrund end dansk. ■ I planperioden vil TMF løbende tage initiativ til at sikre erfaringsudveksling mellem boligselskaber og andre relevante parter i og udenfor de udsatte boligområder om miljøprojekterne.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF i samarbejde med BUF og BIF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Hvert projekt evalueres særskilt for såvel miljøeffekter som integrationseffekter. ■ I hvert projekt måles der på salg af klorin. ■ Måling på bl.a. affaldssortering.

MILJØINFORMATION OG -KOMPETENCER

Borgerne efterspørger mere information om miljøforhold, og om hvordan de selv kan agere mere miljøvenligt. Det viser rapporten "Borgernes miljøadfærd" fra 2006, som analyseinstituttet Catinet Research har udarbejdet for Teknik- og Miljøforvaltningen. Samme undersøgelse viser, at københavnernes vurderer, at øget information er det bedste middel til fremme af miljøbevidst adfærd, og at københavnernes er parate til at tage ansvar for miljøet og gøre en personlig indsats.

Formidling af viden og ideer til, hvordan borgere selv kan handle mere miljøbevidst, er derfor et vigtigt element i at forankre kommunens miljøarbejde. Kommunen arbejder aktivt på at skabe målrettet information om miljø gennem flere medier.

Internettet er et af mange effektive midler til formidling af viden. På www.tmf.kk.dk giver Teknik og Miljøforvaltningen overblik over den lange række af miljøaktiviteter, der finder sted i bydelene. Her udgiver Teknik og Miljøforvaltningen også et elektronisk nyhedsbrev "Grønne Glimt", der beskriver udvalgte aktiviteter i bydelene.

Kommunen udgiver også en række pjecer og publikationer om miljøspørgsmål, ligesom den iværksætter informationstiltag rettet mod specifikke målgrupper.

Det er Teknik- og Miljøforvaltningens erfaring, at det er relativt nemt at formidle miljøinformation til de borgere, som i forvejen er engagerede i at skabe bedre miljøforhold lokalt og privat. Udfordringen de kommende år bliver at formulere og udføre en strategi for, hvordan borgere, som ikke er specielt miljøinteresserede, kan ændre holdning og tage miljøhensyn i hverdagen.

En gang årligt afholder Teknik- og Miljøforvaltningen en Miljøfestival. Festivalen består af en lang række events og aktiviteter, der via dialog og interaktive handlinger giver borgeren en viden om Københavns miljøtilstand og inspirerer til en mere miljørigtig adfærd.

Kommunen vil fortsætte arbejdet med at øge miljøkompetencen hos byens borgere.

MÅL	Kommunen vil i planperioden fortsat informere og inspirere borgerne til at handle miljøbevidst.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil en gang årligt afholde Miljøfestivalen med fokus på borgernes handlemuligheder. Borgeren kan følge med i festivalens tilblivelse og temaer på www.kk.dk/tmf. ■ TMF vil i løbet af 2008-2009 videreudvikle sin hjemmeside www.tmf.kk.dk, så den indeholder konkret information om, hvad man selv gøre for handle og agere miljøbevidst, og hvilken betydning ens indsats har for det store billede.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Miljøfestival afholdes en gang årligt. ■ Ændringer på TMF's hjemmeside er gennemført.

MÅL	Kommunen vil i planperioden fortsætte sin indsats for at øge miljøkompetencen hos borgerne.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i 2008 igangsætte et projekt som skal sikre at medarbejdere med daglig borgerkontakt vil være i stand til at rådgive om miljø. ■ Kommunen vil inden udgangen af 2009 gennemføre et projekt der afdækker hvor i kommunen der i dag foregår en borgerkontakt hvor der med fordel kan kobles information el. lign om miljø. ■ TMF vil gå i dialog med bl.a. Boligselskaberne om hvordan der også fremover kan være fokus på boligens ressourceforbrug og miljøbelastning. ■ I planperioden vil alle sprogcentre i kommunen blive tilbudt undervisningsmateriale om natur og miljø samt tilhørende ekskursionsmuligheder til brug for danskundervisningen. ■ I 2008 vil TMF tilbyde sundhedsplejersker i alle bydele kurser om ikke skadelige babyprodukter for spædbørn. ■ TMF vil årligt gennemføre målrettede konkrete arrangementer til forskellige målgrupper, fx nybagte forældre.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	At aktiviteterne er gennemført.

HavneMøllerne
DRABENS MØLLE

ØKOLOGISK
HVEDEMELE

TEMA: KØBENHAVN SOM
FRONTLØBER-KOMMUNE

Stats-
kontrolleret
økologisk

Økologikontrolmyndighed DK-Ø-5

København skal være verdens Miljømetropol i 2015. Det betyder, at København skal være storbyen i verden med det bedste miljø. Et vigtigt led i at nå målet er, at kommunen går foran med et godt eksempel ved at vise, hvordan miljørigtig adfærd kan integreres i kommunens daglige arbejde. Københavns Kommune skal være en frontløber-kommune.

Københavns Kommune er med ca. 50.000 ansatte en af Danmarks største virksomheder. Derfor betyder det noget - både signalmæssigt og på miljøets bundlinie - hvordan Københavns Kommune opfylder sine transportbehov, hvilke kriterier Københavns Kommune prioriterer, når der skal foretages indkøb, om kommunens bygninger opføres, renoveres og drives ressourceeffektivt mv.

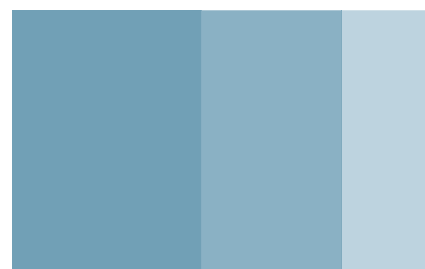
Kommunen har i kraft af sin størrelse mulighed for at gøre en forskel ved at påvirke sine ansatte, vise over for omverdenen, at det er muligt at gøre en aktiv miljøindsats samt påvirke markedet og udviklingen inden for miljøområdet.

Københavns Kommune skal i sine interne politikker og sin konkrete adfærd være en frontløber-kommune. Et eksempel til efterfølgelse, både for byens borgere og virksomheder og for andre kommuner i ind- og udland. Københavns Kommune skal gå forrest i miljøarbejdet på egen arbejdsplads og inspirere andre til at handle miljøbevidst.

I de seneste år har det været et mål, at alle forvaltninger i Københavns Kommune skal være miljøcertificerede inden udgangen af 2008. Med indførelse af miljøledelse skal det sikres, at kommunen hele tiden forbedrer sin miljøindsats. Dertil kommer, at 90 % af den mad, der serveres i kommunens køkkener og kantiner, skal være økologisk.

Arbejdet for at sikre, at Københavns Kommune er en frontløber-kommune har båret frugt. Men der er fortsat områder, hvor der er behov for at kommunen gør en ekstra indsats og fejer for egen dør:

- Alle kommunens forvaltninger skal skærpe fokus for at nå de fastsatte miljømål
- Kommunen skal blive bedre til at dokumentere og synliggøre resultaterne
- Fokus på kommunens miljøarbejde skal fastholdes, så den positive udvikling fortsætter.

I de kommende år vil arbejdet for at være en frontløber-kommune have følgende fokusområder:

- Miljøledelse: Kommunen skal fastholde og udvikle miljøledelsen i kommunen i planperioden.
- Dokumentation: Kommunen skal sikre, at dokumentation og datagrundlag for miljøpåvirkninger er korrekt og kan anvendes som grundlag for at opstille konkrete mål for de enkelte miljøpåvirkningsområder.
- Synliggørelse: Miljøindsatsen skal synliggøres over for kommunens medarbejdere og eksterne parter for at sikre forankring af og inspiration til miljøarbejdet.
- Miljøbevidste indkøb: Kommunen vil gennem miljøbevidste indkøb minimere miljøbelastningen og påvirke markedet i miljørigtig retning.
- Økologiske varer: Kommunen vil gennem indkøb af økologiske varer sikre, at medarbejdere og brugere i kommunen får tilbudt sunde måltider.
- Miljørigtigt byggeri og anlæg: Kommunen vil gå foran, når det handler om miljømæssigt bæredygtige tiltag i byggeri og anlæg.
- Transport: Kommunen vil gå foran i brug af miljømæssigt bæredygtige transportløsninger.
- Energi- og vandforbrug: Kommunen vil gå foran i anvendelse af energi- og vandbesparende løsninger.
- Forebyggelse af affald: Kommunen vil gå foran ved at forebygge dannelse af affald.

MILJØLEDELSE

For en kommune af Københavns størrelse er det naturligt at gøre miljøhensyn til en del af hverdagen for alle ansatte i forvaltninger og institutioner. Miljøledelse er den primære strategi til at sikre, at dette sker. En institution, der indfører miljøledelse, forpligter sig til at identificere de væsentligste miljøforhold og til at arbejde med dem.

Hvad der er de væsentlige miljøforhold afhænger af den pågældende institution. Hvis det eksempelvis drejer sig om et af de mere end 50 idrætsanlæg, der ligger i København, vil forbruget af el, vand og varme være blandt de væsentlige miljøpåvirkninger. Især svømmebadene har et stort forbrug af el, vand og varme. I store haller er belysning en stor energisluger. Energi er også det centrale tema i forhold til driften af skøjtebaner.

I Københavns mange børnehaver er situationen selv sagt en anden. Her er det eksempelvis væsentligt, at pædagogerne inddrager omsorgen for miljøet i de daglige aktiviteter med børnene, så fremtidens københavnere gennem oplevelser og dialog tidligt bliver bevidste om værdien af at værne om naturen og miljøet.

Ideen med miljøledelse er løbende at sætte konkrete mål og opnå miljøforbedringer. Dette kan ske ved kampagner eller aktive handlinger. Indførelse af miljøledelse er ikke uden udfordringer, da der er tale om processer, der handler om at ændre holdninger og adfærd hos medarbejdere såvel som brugere. Nye og ændrede holdninger og adfærd tager tid, og kræver dialog og rådgivning.

Københavns Kommune arbejder ud fra det internationalt anerkendte miljøledelsessystem ISO 14001. Det betyder, at der hvert år kommer auditorer udefra og kontrollerer, om kommunen lever op til kravene for miljøledelse. Et certificeret miljøledelsessystem er et synligt signal til medarbejdere, borgere, leverandører og resten af omverdenen om, at Københavns Kommune tager aktivt medansvar for den globale miljøudvikling.

I Agenda 21-plan 2004-2007 blev det besluttet, at alle forvaltninger og institutioner skal have indført miljøledelse inden udgangen af 2008. Børne- og Ungdomsforvaltningen, med størstedelen af kommunens institutioner, forventer ikke at kunne leve op til dette mål, og er derfor ved at revurdere deres plan for implementering. De øvrige forvaltninger forventer at nå målet inden for tidsrammen eller umiddelbart efter.

MÅL	Alle forvaltninger skal være miljøcertificerede inden udgangen af 2008, og disse systemer skal vedligeholdes og (videre)udvikles i planperioden.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Hver forvaltning skal inden 1. marts 2008 udarbejde en status for indførelse af miljøledelse. ■ TMF vil også efter 2008 (i planperioden) sikre koordinering og vidensdeling bredt i kommunen om miljøledelse. ■ TMF vil sammen med de miljøansvarlige i alle forvaltninger videreudvikle eksisterende miljøkurser og udbyde fælles kurser for at sikre fortsat fokus på miljøledelse i driftsperioden.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Arbejdet evalueres midt i planperioden af TMF og forvaltningernes miljøansvarlige. ■ Antal certificerede institutioner fordelt på forvaltninger opgøres i det årlige Miljøregnskab.

■ ■ DOKUMENTATION OG SYNLIGGØRELSE

En vigtig del af miljøarbejdet er at dokumentere, hvordan det går med at nå målene. Flotte og ambitiøse miljømål mister deres værdi, hvis kommunen ikke kan dokumentere, hvordan det går med at opfylde dem. Københavns Kommune vil have et troværdigt miljøarbejde.

De sidste år har der været for mange uforklarlige udviklinger, fx inden for energi og vandforbrug. Københavns Kommune vil sikre, at dokumentation og datagrundlag for miljøindsats og miljøpåvirkning er korrekt og kan anvendes som grundlag for at opstille konkrete reduktionsmål.

Et af de nye indsatsområder i denne Agenda 21-plan er derfor dokumentation af kommunens indsats.

Et andet nyt fokusområde er synliggørelse af den miljøindsats, der foregår i kommunens forvaltninger og institutioner. Miljøindsatsen skal synliggøres over for kommunes medarbejdere og eksterne parter for at sikre forankring af og inspiration til miljøarbejdet. De mange ansatte i forvaltninger og institutioner skal have mere information om, hvorfor København har fokus på miljø.

MÅL	Kommunen vil i planperioden synliggøre det gode miljøarbejde i kommunen til fælles inspiration.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil sammen med de øvrige forvaltninger – inden udgangen af 2008 – etablere en fælles miljøportal, som medvirker til at synliggøre miljøarbejdet for de ansatte. ■ TMF vil årligt udgive en pjece eller lign. med miljøhistorier fra kommunen til alle ansatte i kommunen. ■ TMF vil i samarbejde med de miljøansvarlige i hver forvaltning lave mindst to indsatser om året om aktuelle miljøtemaer for ansatte i Københavns Kommune.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Miljøportal skal være etableret. ■ Årlige indsatser gennemført.

MÅL	Kommunen vil i planperioden arbejde for at kunne dokumentere el-, vand- og varmemeforbrug med henblik på at vi kan opstille forbrugsmål.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Københavns Ejendomme vil etablere et centralt register med oplysninger om el (2008), vand (2009) og varme (2010) for alle relevante enheder i kommunen. Registeret er baseret på at forvaltningerne selv indtaster forbrugsdata i registeret. ■ Københavns Ejendomme vil inden udgangen af 2008 udarbejde en plan for etablering af forbrugsmålere for el, vand og varme i samarbejde med alle forvaltninger. Planen skal bl.a. omfatte: <ul style="list-style-type: none"> – En vurdering af hvor det vil være hensigtsmæssigt at opsætte forbrugsmålere for henholdsvis el, vand og varme. – Oversigt over antal målere der skal installeres for at kunne dokumentere el-, vand- og varmemeforbrug på relevante niveauer (fx serviceområder eller grupper af enheder). – Et forslag til trinvis etablering af målere med fokus på at indkredse de store forbrugere i første omgang. – Et forslag til en model for afregning af el-, vand og varmemeforbrug, der giver lejerne incitament til at spare på forbruget. – En vurdering af de økonomiske og ressourcemæssige konsekvenser af planen og forslag til finansieringsmodel. ■ Planen for etablering af forbrugsmålere skal behandles af Borgerrepræsentationen i første halvår 2009 med henblik på en beslutning om etablering af målere inden for planperioden.
ANSVARLIG	KFF og de øvrige forvaltninger
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Register for el skal være udarbejdet inden udgangen af 2008. ■ Register for vand skal være udarbejdet inden udgangen af 2009. ■ Register for varme skal være udarbejdet inden udgangen af 2010. ■ Forvaltningerne skal foretage løbende aflæsninger af el-, vand- og varmemålere og indtaste oplysningerne elektronisk i registeret

MILJØBEVIDSTE INDKØB

Københavns Kommune vil gennem miljøbevidste indkøb minimere miljøbelastningen og påvirke markedet i miljørigtig retning. Kommunen har derfor formuleret en indkøbspolitik, som har fokus på miljøhensyn som et parameter ved indgåelse af indkøbsaftaler.

Indkøbspolitikken bliver revideret i løbet af 2007. Ved at efterleve en grøn indkøbspolitik kan kommunen påvirke leverandører og producenter samt understøtte udvikling af miljøvenlige produkter.

Kommunen køber hvert år varer og tjenesteydelser for knap fire mia. kr. Forvaltninger og institutioner køber ind for tre mia. kr. gennem egne indkøb og udbud. Økonomiforvaltningen skønner, at indkøb for ca. en mia. kr. er egnet til at være en del fælles (centrale) indkøbsaftaler.

For at nå de eksisterende mål for miljørigtige indkøb er det nødvendigt at udvikle og implementere et indkøbssystem, som er effektivt, smidigt og attraktivt at bruge for kommunens over 2.000 indkøbere. Samtidig skal systemet have et solidt datagrundlag, som gør det muligt at vælge det mest miljørigtige produkt.

Kun er mindre del af kommunens indkøb kan i dag betegnes som grønne. Der er derfor brug for at undersøge, hvordan man kan øge brugen af de produkter, der er omfattet af indkøbsaftalerne, og hvordan man bedst muligt sikrer en grøn profil for de indkøb, der ikke er omfattet af indkøbsaftaler.

I 2006 er indkøb for ca. 650 mio. kr. dækket af de fælles indkøbsaftaler, og det skønnes, at anvendelsesgraden af de fælles aftaler er 79 %. Det svarer til, at der blev købt for 513,5 mio. kr. – dvs. 13 % af kommunens samlede indkøb – via de fælles indkøbsaftaler.

På indkøb og udbud, der ikke er dækket af indkøbsaftaler, eller som foretages uden om indkøbsaftalerne, findes ingen opgørelser af, hvor stor en del der tager hensyn til miljøet.

MÅL	For at nedbringe kommunens miljøbelastning i forbindelse med indkøb vil kommunen inden udgangen af 2008 vægte miljøhensyn mindst 20 pct. ved alle indkøb.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF vil i planperioden fortsat sikre, at vægtningen med miljø indgår i vurdering af tilbud i centrale indkøbsaftaler. ■ Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure, der sikrer, at miljøhensyn indgår med 20 % i de vurderinger af tilbud, der foregår decentralt.
ANSVARLIG	Antal udbud med krav stillet. Dokumenteres i det årlige Miljøregnskab.
INDIKATOR	Antal udbud med krav stillet. Dokumenteres i den årlige Miljøredegørelse.

MÅL	Kommunen vil også fremover undgå at købe produkter, der indeholder pvc eller andre uønskede stoffer.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF vil i planperioden fortsat sikre, at der ikke indgås centrale indkøbsaftaler om produkter, som indeholder pvc eller andre stoffer, der står på Miljøstyrelsens liste over uønskede stoffer. ■ Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure, som sikrer, at der decentralt undgås indkøbsaftaler om produkter med pvc eller andre stoffer der står på Miljøstyrelsens liste over uønskede stoffer.
ANSVARLIG	ØKF og alle forvaltninger
INDIKATOR	For centrale indkøbsaftaler skal ØKF opgøre dette en gang årligt. Opgørelse afrapporteres i det årlige Miljøregnskab.

MÅL	Kommunen vil ved indkøb af elforbrugende produkter stille samme krav som Elsparefondens A-klub.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF vil i planperioden fortsat sikre, at der i de centrale indkøbsaftaler stilles samme krav til elforbrugende produkter som Elsparefondens A-klub. ■ Alle forvaltningen skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure, der sikrer, at der i decentrale indkøb stilles samme krav til elforbrugende produkter som Elsparefondens A-klub.
ANSVARLIG	ØKF og alle forvaltninger
INDIKATOR	For centrale indkøbsaftaler skal ØKF opgøre dette en gang årligt. Opgørelse afrapporteres i det årlige Miljøregnskab.

MÅL	Kommunen vil gøre det lettere at efterspørge miljømærkede produkter.
AKTIVITET	Strategisk indkøb skal inden udgangen af 2008 sikre, at det er synligt for den enkelte indkøber i kommunen, hvilke produkter der er miljømærkede, og hvilke leverandører der er miljøcertificerede eller lever op til tilsvarende krav.
ANSVARLIG	ØKF
INDIKATOR	System etableret.

MÅL	Kommunen vil fortsat øge andelen af leverandører, der lever op til kriterier for EMAS registrering og/eller ISO 14001 certificering.
AKTIVITET	Kommunen vil stille krav til leverandørernes interne miljøforhold og i centrale indkøbsaftaler sikre at flest mulige leverandører i hver aftale har en miljørigtig profil.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med ØKF
INDIKATOR	ØKF leverer oplysning om andelen af leverandører der er certificerede.

ØKOLOGISKE FØDEVARER

Københavns Kommune vil være lokomotiv for den økologiske udvikling. Det er en naturlig del af ambitionen om at være verdens Miljømetropol i 2015. Kommunen bruger knap 200 mio. kr. på fødevarer om året, og ved at satse på økologiske indkøb er kommunen med til at skabe et attraktivt marked for økologiske landmænd.

Den økologiske produktion er fri for pesticider, GMO, stråforkortere mv. Ved at satse på økologi i kommunens institutioner er Københavns Kommune derfor med til at nedbringe forureningen af grundvandet – og til at sikre rent drikkevand til kommende generationer. Desuden bidrager indsatsen til bedre dyrevelfærd og en mere mangfoldig natur.

Som en del af Dogme-samarbejdet er det et mål, at mindst 75 % af fødevarerne i kommunale køkkener og kantiner skal være økologiske. I Københavns Agenda 21-plan 2004-2007 blev dette mål tidsfastsat til opfyldelse inden udgangen af 2008. Det blev samtidig forudsat, at der årligt blev afsat fire mio. kr. i perioden 2006-2008. Der blev først afsat midler til økologi i forbindelse med budgetaftalen for 2007, hvor der blev afsat fem mio. kr. til hvert af de kommende tre år. Målet vil derfor ikke kunne nås til 2008.

Med de nuværende bevillinger er det vurderingen, at 60 % af den mad, der serveres i kommunens køkkener og kantiner, vil være økologisk ved udgangen af 2009. Vi skal op på 90 % økologi i kommunale køkkener og kantiner i 2015, og det kræver en markant ekstrainsats.

Omlægningen er i fuld gang og med udgangen af 2006 er der omlagt ca. 400 af kommunens ca. 1.200 institutioner. Men 277 daginstitutioner, 35 kantiner, 67 døgninstitutioner, 43 plejehjem, ca. 160 hjemkundskabslærere, 193 fritidshjem og -klubber samt 22 idrætsanlæg mangler stadig at omlægges til økologi. Derudover mangler otte skoler at få etableret skoleboder, hvor eleverne kan købe frokost.

Af de 43 plejehjem er to centralkøkkener, der omsætter store mængder fødevarer. Her vil omlægningen kræve en særlig stor og velplanlagt indsats.

Nu hvor finansieringen af omlægningsaktiviteterne i de kommende tre år er på plads, er en af de største udfordringer for Dogme-økologiprojektet at omlægges kommunens køkkener inden for det eksisterende kostbudget. En anden udfordring er at få kommunens mål om 75 % økologi indarbejdet i alle driftsoverenskomster, forpagtningsaftaler o.l. kontrakter, så der ikke kan opstå tvivl om, at målet gælder for alle institutioner, køkkener og kantiner, som kommunen finansierer eller yder bidrag til og derfor har mulighed for at stille juridisk gældende krav til.

MÅL	Kommunen vil sikre, at økologi bliver en del af den kommende fælles kostpolitik for kommunens institutioner.
AKTIVITET	SUF vil i samarbejde med de andre forvaltninger udarbejde en fælles kostpolitik, hvori økologi indgår inden udgangen af 2009.
ANSVARLIG	SUF i samarbejde med relevante forvaltninger
INDIKATOR	Vil blive afrapporteret i det årlige Miljøregnskab.

MÅL	<ul style="list-style-type: none"> ■ 60 pct. af den mad, der serveres i kommunens køkkener og kantiner, skal være økologisk inden udgangen af 2009. ■ 75 pct. af den mad, der serveres i kommunens køkkener og kantiner, skal være økologisk inden udgangen af 2011.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i samarbejde med de øvrige forvaltninger omlægge alle køkkener i kommunen inden udgangen af 2011 til 75 % økologi. ■ TMF vil udarbejde en metode til at opgøre økologiprocenterne baseret på oplysninger fra kommunens fødevarerleverandører. ■ Resultaterne af indsatsen i de køkkener, der allerede har lagt om til økologisk mad, skal fastholdes og forankres ved, at TMF udbyder kurser og inspirationsmøder og etablerer erfa-grupper. ■ Alle forvaltninger skal fra planperiodens start stille krav om, at økologimålet om 75 pct. økologi i kommunens køkkener og kantiner indarbejdes i forpagtningsaftaler, driftsoverenskomster og stillingsopslag for køkkenpersonale o.l.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Kommunens og de enkelte institutioners økologiprocent opgøres årligt vha. Dogme-metoden på internettet, www.dogme2000.org/mad , og resultaterne offentliggøres i det årlige Miljøregnskab.

■ ■ ■ BYGGERI OG ANLÆG

Byggeri og drift af bygninger samt anlæg til infrastruktur og rekreative arealer mv. står for mere end halvdelen af Danmarks forbrug af materialer og energi. Det vil derfor være helt afgørende for en bæredygtig udvikling, at der gennemføres miljømæssige tiltag i bestående bygninger og anlæg – og at der i nybyggeriet satses på miljørigtigt materialevalg og energirigtige løsninger.

Det eksisterende mål om, at kommunen skal følge miljømæssigt bæredygtige retningslinjer inden for bygge- og anlægsområdet, er ifølge forvaltningernes oplysninger nået. Der mangler dog konkrete tal for, hvor meget kommunalt byggeri der har været i 2005, og om det er minimumskrav, anbefalinger eller visioner, der er fulgt.

I 2005 blev der udarbejdet et nyt sæt retningslinjer, "Miljø i byggeri og anlæg", som er politisk vedtaget af Borgerrepræsentationen i 2006 (BR 130/06).

I Københavns Kommune skal ressource- og energibesparelser ske gennem planmæssige tiltag, miljørigtig projektering og retningslinjerne for miljørigtigt byggeri., der gælder for kommunens byggeri og støttet byggeri.

Det vurderes, at der fortsat vil være behov for at have fokus på udviklingen inden for byggeri og anlæg samt anvendelsen af retningslinjerne.

Krav om miljørigtig projektering er et vigtigt element – bl.a. til at belyse de miljømæssige konsekvenser af et byggeri og dokumentere miljømålene. Københavns Kommune har udviklet et digitalt værktøj til miljørigtig projektering – KK-planner – der tager udgangspunkt i kommunens miljømål og retningslinjer. Værktøjet har haft en del begyndervanskeligheder, men er nu i drift.

MÅL	Kommunen vil i planperioden fremme miljø- og energirigtigt byggeri med særlig fokus på bæredygtigt nybyggeri.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i samarbejde med de øvrige forvaltninger løbende opdatere retningslinjer for "Miljø i byggeri og anlæg" (MBA) – første gang i 2008. ■ Gennemførelse af evaluering af effekterne af MBA, herunder økonomiske konsekvenser og fremlæggelse af resultat af evaluering samt forslag til reviderede retningslinjer for BR inden udgangen af 2009. ■ Der skal udarbejdes retningslinjer for dokumentation af opfyldelse af kravene i MBA, herunder registrering af anvendte anbefalinger. Retningslinjerne udarbejdes inden udgangen af 2009. ■ Det skal undersøges, hvorledes erfaring med effekten af gennemførte krav og anbefalinger fra MBA kan opsamles og anvendes i forbindelse med et- og femårsgennemgang, evt. ved anvendelse og udvidelse af værktøjet KK-planer. Der udarbejdes retningslinjer herfor inden udgangen af 2009. ■ Kommunen skal i planperioden bruge anbefalingerne i "Miljø i byggeri og anlæg" i en række af kommunens projekter – projekterne skal fordeles på byggeprojekter på tværs af kommunens forvaltninger og "Miljø i byggeri og anlæg"s indsatsområder.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med alle forvaltninger
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Evalueringsrapport skal være udarbejdet. ■ Forslag til revideret MBA skal være fremlagt for BR inden udgangen af 2009. ■ Der skal foreligge godkendt miljøprogram for alle pilotprojekter.

TRANSPORT

Vejtrafikken er den største enkeltkilde til luftforurening i en storby som København. Derfor vil kommunen gå foran i anvendelse af mere miljøvenlige transportløsninger. Ved at gå foran kan Københavns Kommune gavne miljøet samtidig med, at markedet påvirkes i miljørigtig retning.

Kommunen har deltaget i flere projekter, hvor fokus har været at reducere miljøbelastningen fra transport i kommunens egne køretøjer. Det drejer sig bl.a. om krav om partikelfiltre på kommunens tunge dieselskøretøjer (lastbiler, busser og store arbejdsmaskiner). Kravet betyder, at partikelforureningen reduceres med op til 80 % fra det enkelte køretøj. Kommunens initiativ har samtidig banet vejen for etablering af en miljøzoneordning, hvor ikke kun kommunens egne køretøjer, men alle lastbiler og busser over syv år skal være monteret med et filter fra 1. august 2008. Fra 2010 skærpes kravet til filtre på køretøjer over fire år.

Der er stadig behov for at fokusere på mere miljøvenlige transportløsninger. Derfor vil kommunen i den kommende periode undersøge mulighederne for, hvordan kommunen kan indgå i forsøg med anvendelse af renere brændstoffer, fx biobrændsler.

Det er forvaltningernes vurdering, at transport indarbejdes i miljøledelsessystemerne der, hvor transport vurderes at have en væsentlig miljøpåvirkning.

Generelt har mange i centralforvaltningerne adgang til cykler. Derudover stiller enkelte institutioner cykler til rådighed – men målet fra Agenda 21-plan 2004-07 om, at alle skal have adgang til en tjenestecykel, er ikke opfyldt.

MÅL	For at sikre lav partikelforurening skal alle kommunens dieseldrøjetøjer over 3.500 kg også fremover have påmonteret funktionsdygtige partikelfiltre.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF gennemfører i planperioden ti stikprøver om året for at kontrollere, om kravet er overholdt i alle udbud og aftaler. ■ Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure der sikrer, at der i forbindelse med udbud og aftaler mv. stilles krav om montering af funktionsdygtige partikelfiltre.
ANSVARLIG	TMF og alle forvaltninger
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Krav overholdt ved tilsyn. ■ Procedurer udarbejdet og overholdt – vil evt. indgå i årligt Miljøregnskab.

MÅL	<ul style="list-style-type: none"> ■ For at minimere kommunens CO₂-udledning fra kørslen i køretøjer under 3,5 ton, skal alle kommunens nyregistrerede køretøjer, indregistreret som personbiler, senest fra 2008 være A-mærkede køretøjer. ■ For at minimere kommunens partikel-udledning fra kørslen i køretøjer under 3,5 ton, skal alle kommunens nyregistrerede køretøjer, indregistreret som personbiler, senest fra 2008 være påmonteret partikelfiltre.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF skal i samarbejde med TMF indarbejde ovenstående krav i en fælles indkøbsaftale for biler indregistreret som personbiler. Lykkedes dette ikke, skal alle forvaltninger ved samtlige køb/leasing stille krav der sikrer at målet efterlevs. ■ TMF vil undersøge muligheden for ligeledes, at skærpe miljøprofilen for kommunens øvrige køretøjer under 3,5 ton, herunder varevogne og arbejdsmaskiner.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF ■ TMF og kommunens øvrige forvaltninger
INDIKATOR	Aftaler indgået herunder opgørelse af antal biler indkøbt/ leaset. Krav efterlevet.

MÅL	Kommunen vil i planperioden sikre mulighed for miljøvenlig transport i tjenesten.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil gennemføre pilotprojekter med miljøvenlig transport, herunder brug af alternative drivmidler inden udgangen af planperioden. ■ TMF vil i planperioden, i samarbejde med taxibranchen og de storkøbenhavnske kommuner undersøge muligheden for, at miljøprofilen skærpes for de taxier der kører i København. ■ Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2009 udarbejde en transportplan for miljøvenlig transport i arbejdstiden. Planerne skal implementeres inden udgangen af planperioden.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF ■ ØKF ■ TMF og alle forvaltninger
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Pilotprojekter gennemført. ■ Brug af grønne taxier. ■ Strategi og plan udarbejdet.

MÅL	Trafikstøjbelastningen ved de 15 mest støjudsatte skoler og daginstitutioner skal inden udgangen af 2011 bringes ned under 55 dB ved særligt følsomme områder (fx undervisningslokaler).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ På baggrund af en kortlægning af støjniveaue ved skolernes facade og på udendørsarealerne udarbejder TMF inden udgangen af 2008 en handlingsplan for reduktion af trafikstøj ved skoler og daginstitutioner. ■ Fra 2009 udfører TMF i samarbejde med Københavns Ejendomme og BUF de støjreducerende tiltag på baggrund af handlingsplanens anbefalinger.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med KFF og BUF
INDIKATOR	Antal skoler og daginstitutioner, hvor den eksterne trafikstøj er blevet nedbragt.

ENERGI- OG VANDFORBRUG

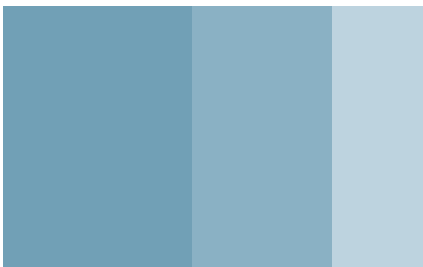
Københavns Kommune vil gå foran i brug af energi- og vandbesparende løsninger. Kommunen vil dermed dels undgå negative miljøpåvirkninger, dels påvirke markedet i miljørigtig retning.

I Københavns Kommune er der ca. 45 mio. m² bygninger (etagemeter). Kommunen ejer ca. fem % af bygningsmassen. Kommunens bygninger bliver anvendt til forskellige formål og aktiviteter – skoler, institutioner, administration, idrætsanlæg, plejehjem med tilhørende faciliteter, medborgerhuse, kulturinstitutioner o.l.

På de fleste kommunale bygninger er der et efterslæb mht. vedligeholdelse. Det betyder, at bygningerne ofte har et væsentligt højere energiforbrug end nødvendigt – institutionerne ser som regel energisparetiltag som udgifter og ikke som investeringer, der tjener sig hjem.

Københavns Kommune bruger hvert år ca. 330 mio. kr. på el-, varme- og vandforbrug i drift af bygninger. 2005 bød samlet set på et fald i el-, varme- og vandforbruget. Det skyldes, at nogle forvaltninger har haft fald, mens andre har haft stigninger. Fælles er dog, at ingen forvaltninger reelt kan forklare, hvorfor tallene ser ud, som de gør.

Der er derfor stadig brug for fokus på kommunens energi- og vandforbrug. Etableringen af Københavns Ejendomme betyder, at der kommer en ny aktør på banen, som har ambitioner om at drive kommunens bygninger miljømæssigt og økonomisk bæredygtigt.

MÅL	Kommunen vil i planperioden gøre en målrettet indsats for at nedbringe energi- og vandforbruget i kommunens bygninger.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kommunen vil indgå aftale(r) med en eller flere energiselskaber om konkrete energisparetiltag med henblik på at reducere energiforbruget. ■ Kommunen vil arbejde for at der i løbet af planperioden bliver etableret en central energisparefond, som skal finansiere energibesparestiltag. ■ Inden 2010 opstiller TMF i samarbejde med de andre forvaltninger konkrete målbare reduktionsmål for energi- og vandforbruget i kommunens bygninger på baggrund af viden om forbrug og potentialer. ■ TMF gennemfører i samarbejde med de andre forvaltninger hvert år en generel informationskampagne på energiområdet for centrale medarbejdere i kommunen. ■ Inden udgangen af 2008 vil KFF udarbejde en procedure for drift og vedligehold af ventilationsanlæg og herunder uddanne medarbejdere med ansvar for disse anlæg. ■ Inden udgangen af 2010 vil KFF gennemgå alle ventilationsanlæg med henblik på at udarbejde en prioriteringsplan, som skal forelægges KFU. ■ Inden udgangen af 2008 vil KKF udarbejde en procedure for drift og vedligehold af varmeanlæg og herunder uddanne medarbejdere med ansvar for disse anlæg. ■ Inden udgangen af 2009 vil KKF sikre at alle varmeanlæg er gennemgået.
ANSVARLIG	TMF i samarbejde med de andre forvaltninger
INDIKATOR	Aktiviteterne er gennemført + måling af el og varmeforbrug.

MÅL	Kommunen vil i planperioden øge andelen af VE i sin energiforsyning.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil inden udgangen af 2009 undersøge muligheder for at kommunen køber grøn strøm og herunder udarbejde et beslutningsgrundlag herfor til politisk godkendelse. ■ Kommunen vil i planperioden aktivt deltage og støtte anvendelsen af vedvarende energi samt øge anvendelsen i kommunale institutioner hvor det er muligt. ■ KFF vil inden udgangen af 2009 undersøge muligheder for at lægge mere tagareal til projekter om etablering af solceller, herunder lokalisere anvendelige tagflader. ■ KFF skal på denne baggrund inden udgangen af 2010 fremlægge forslag til en samlet plan for at anvende solceller på tagarealer i kommunen.
ANSVARLIG	TMF og KFF i samarbejde med alle forvaltninger
INDIKATOR	Aktiviteter er gennemført

MÅL	For at reducere kommunens vandforbrug vil kommunen i planperioden sikre videnopbygning inden for vandbesparende løsninger.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2009 skal KFF i samarbejde med de øvrige forvaltninger kortlægge aktiviteter med stort vandforbrug i kommunen. ■ TMF vil inden 2010 fremme brugen af regn- og sekundavand i fire projekter. ■ TMF vil på baggrund af erfaringerne med konkrete sekunda- og regnvandsprojekter inden udgangen af 2010 fremlægge forslag til fremme brugen af regn- og sekundavand internt i kommunen.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ KFF i samarbejde med TMF ■ TMF
INDIKATOR	Fire projekter gennemført.

FOREBYGGELSE AF AFFALD I KOMMUNENS EGNE INSTITUTIONER

Københavns Kommune vil gå foran ved at forebygge dannelse af affald. Kommunen vil dermed dels undgå miljøpåvirkninger og dels påvirke markedet i miljørigtig retning.

Københavns Kommune er en stor virksomhed, som består af over 1.500 enheder, der tilsammen producerer meget affald. Dette affald skal kildesorteres efter gældende regler. Samtidig kan der gøres en række tiltag, som kan gøre affaldshåndteringen endnu bedre.

Det handler overordnet set om at få nedbragt den samlede mængde affald, som kommunen producerer. Affaldsforebyggelse er – ligesom økologiske fødevarer, genanvendelige materialer og fravalg af farlige stoffer – et element i kommunens indkøbspolitik.

Samtidig handler det om at få sorteret mere affald fra til genanvendelse i de enkelte institutioner. Eksempelvis papir, pap og glas – og alt farligt affald og elektronik, som skal til specialbehandling.

Kommunens forvaltninger og institutioner skal ligesom andre virksomheder i kommunen i dag sortere deres affald. I forbindelse med opfølgning på Agenda 21-plan 2004-2007 oplyste de fleste forvaltninger, at de ikke ved, om deres institutioner kildesorterer deres affald. For kommunen som helhed gælder, at langt de fleste forvaltninger ikke ved, om deres institutioner har indført fuld kildesortering. Det vurderes, at det kun er de institutioner, der har indført miljøledelse, som har fuld kildesortering.

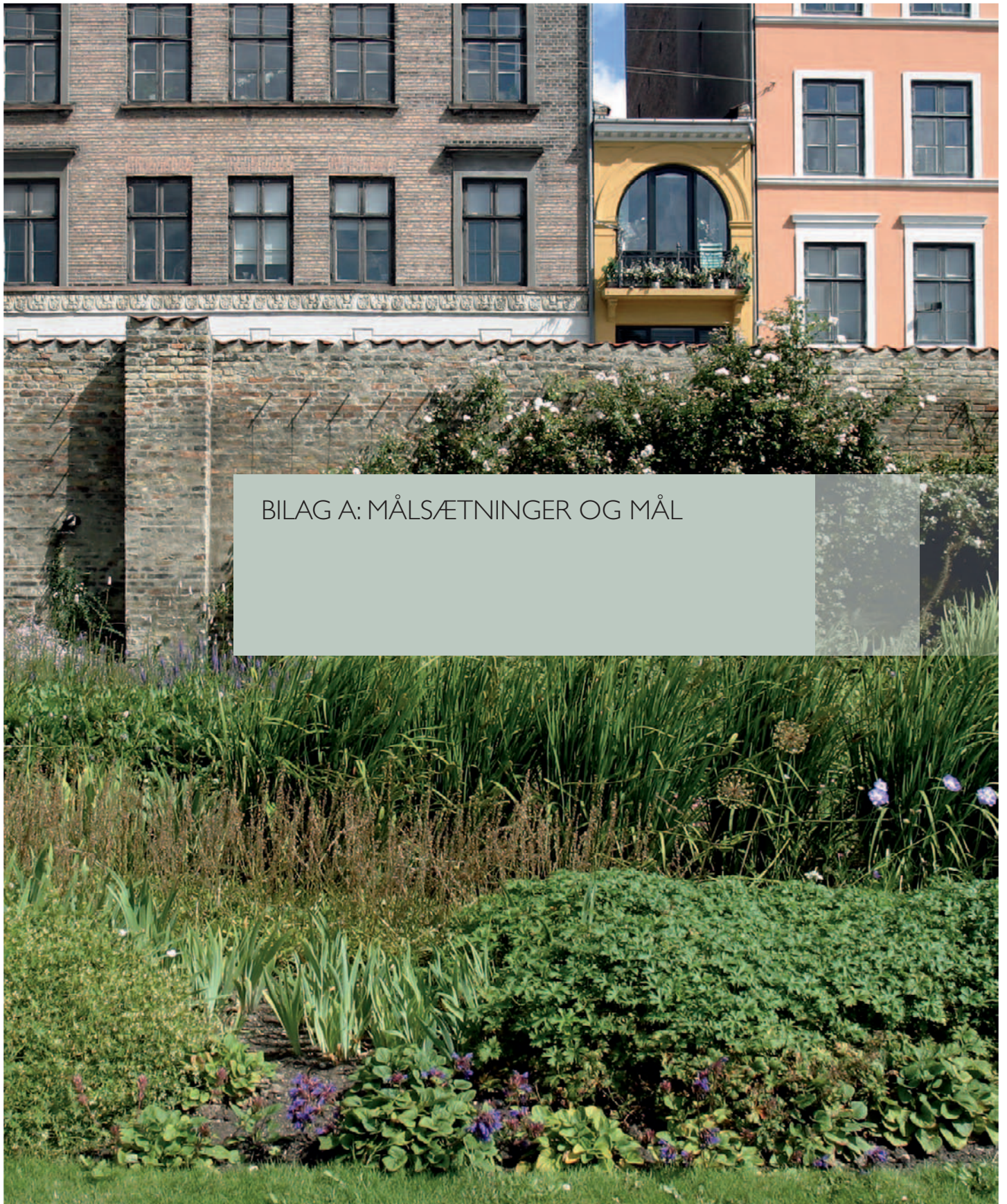

I 2007 har Teknik- og Miljøforvaltningen sammen med de øvrige forvaltninger udarbejdet en plan, der skal sikre, at de kommunale institutioner sorterer glas og papir fra det øvrige affald. Planen indeholder også mål for øget genanvendelse fra kommunens institutioner.

Teknik- og Miljøforvaltningen vil desuden gennemføre oplysnings- og tilsynskampagner. Kampagnerne skal sikre, at de ansvarlige på de kommunale institutioner kender reglerne for kildesortering af affald og ved, hvad der skal gøres for at nå målene.

MÅL	Kommunen vil i planperioden øge muligheden for genanvendelse af produkter og materialer.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF skal inden 2009 undersøge muligheden for at oprette en eller flere materialebørs(er) for inventar og byggematerialer, internt i kommunen. ■ Forslaget til materialebørs skal forelægges TMU inden udgangen af 2009.
ANSVARLIG	TMF
INDIKATOR	Forslag skal være udarbejdet.

MÅL	Kommunen vil i planperioden sikre optimal håndtering og ressourceudnyttelse af affald.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil sammen med de øvrige forvaltninger undersøge muligheden for at indgå indkøbsaftaler med affaldstransportører om opstilling af materiel og afhentning af typiske affaldsfraktioner inden udgangen af 2008. ■ TMF vil i planperioden fortsætte med at vejlede kommunale institutioner og virksomheder om affaldssortering og -forebyggelse. ■ TMF vil inden 2009 udvikle en strategi og metode til langsigtet og central indsamling af data om kildesortering og affaldsmængder.
ANSVARLIG	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF og øvrige forvaltninger ■ TMF
INDIKATOR	<ul style="list-style-type: none"> ■ Metoden skal være beskrevet. ■ Institutioner og virksomheder har fået tilbudt besøg af affaldsagent. ■ Metode skal være beskrevet og afprøvet.

BILAG A: MÅLSÆTNINGER OG MÅL

TEMA: BÆREDYGTIG BYUDVIKLING

BÆREDYGTIG PLANLÆGNING

MÅL	Kommunen vil i planperioden udvikle værktøjer og styrke processer til fremme af bæredygtig udvikling inden for byfornyelse og byudvikling.
AKTIVITET	TMF gennemfører projektet "Bæredygtig Byudvikling" med følgende faser: <ul style="list-style-type: none"> ■ Identificere mål for bæredygtig udvikling til brug for kommuneplanlægningen. ■ Afprøve værktøjer gennem pilotprojekter (byudvikling, områdefornyelse) i 2008-09. ■ Evaluere pilotprojekter/revurdere mål og værktøjer i 2009. ■ Udarbejde en manual senest i 2010 for implementering af bæredygtighed i planprocesser med fokus på tidlig inddragelse af aktører – investorer, borgere og bygherrer.
MÅL	I samarbejde med Kommunernes Landsforening skal der arbejdes på at få krav om mere vidtgående miljøtiltag optaget i Planloven, Byggeloven og anden relevant lovgivning.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Der udarbejdes i 2008 – og herefter hvert andet år – en oversigt over relevante miljø- og byggetekniske temaer som grundlag for en dialog med ministerierne.
MÅL	Trafikkens miljøbelastning i forhold til boligområder og byens rum skal reduceres i planperioden.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ KK reviderer trafik- og miljøplanen i 2008 – og herefter hvert fjerde år. ■ Der laves en årlig status over fremdriften i planen, som forelægges for TMU.
MÅL	Kommunen tager i planlægningen højde for konsekvenserne af klimaændringer.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ud fra eksisterende viden om tilpasning til klimaændringer vil TMF i 2008 gennemføre et projekt, der skal belyse og komme med forslag til hvordan kommunen i sin fremtidige planlægning vil tage højde for klimaforandringer. ■ Resultater af projektet indarbejdes bl.a. i retningslinjer i den følgende kommuneplan 2011.
MÅL	Den biologiske mangfoldighed i byen skal øges.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil senest i 2009 forelægge en strategi for fremme af biologisk mangfoldighed til politisk behandling. ■ Initiativer til at fremme biologisk mangfoldighed skal indgå i indstillinger om by- og parkudviklingsprojekter og områdefornyelse, der forelægges til politisk behandling.

BYGGERI OG BYFORNYELSE

MÅL	Kommunen vil aktivt deltage i udviklingen af fremtidens bæredygtige byggeri.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF arbejder i planperioden på at påvirke fonde/skaffe EU-midler o.a. til udviklingsprojekter, der viser fremtidens miljørigtige byggeri. ■ TMF nedsætter primo 2008 en arbejdsgruppe på tværs af kommunens forvaltninger – gruppen skal udvikle koncepter for forskellige typer bæredygtigt byggeri med henblik på realisering i samarbejde med investorer. ■ De forvaltninger i kommunen, der fører dialog med private virksomheder om byggeri, bruger kommunens retningslinjer for bæredygtigt byggeri i dialogen. ■ Der gennemføres erfaringsopsamling af gennemførte byggeprojekter.
MÅL	I forbindelse med bygningspræmiering skal det sikres, at miljø/bæredygtighed bliver et væsentligt kriterium ved bedømmelse af projekterne.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF og KFF fremlægger i 2008, forslag til hvilke virkemidler der er nødvendige for at miljø kan indgå på linje med arkitektur i forbindelse med bygningernes præmiering. ■ I bedømmelseskriterierne præciseres miljøkravene, og de formidles til bygherrer og investorer med henblik på ikrafttræden ved bedømmelsen af byggerier i 2010.
MÅL	For at sikre at der kommer mere fokus på miljø og bæredygtighed i arkitektkonkurrencer, skal der i forslagene redegøres for, hvordan forslagsstillerne vil leve op til kravene i "Miljø i byggeri og anlæg".
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Alle forvaltninger stiller fra januar 2008 krav om, at forslagsstillerne i idé- og projektkonkurrencer samt parallelopdrag, som kommunen er part i eller som kommunen udskriver, skal redegøre for, hvordan forslagene lever op til kommunens miljømål og kravene i "Miljø i byggeri og anlæg". ■ Miljøredegørelserne i projekterne skal behandles som en del af dommerbetænkningen.
MÅL	Undersøgelse af, om kommunen kan stille samme energikrav til byfornyelse og større kommunale renoveringer, som der er til kommunalt nybyggeri.
AKTIVITET	TMF og KFF tager inden medio 2008 initiativ til at udvikle et koncept for forskellige typer bæredygtige ombygnings- og renoveringsprojekter, der opfylder kravene til nybyggeri i "Miljø i byggeri og anlæg".

TEMA: FORBRUG OG RESSOURCER

KLIMA OG ENERGIFORBRUG

MÅL	CO₂-udledningen fra energiforbrug, transport og affaldshåndtering i kommunen skal reduceres progressivt frem mod målet om en 20 pct. reduktion af CO₂ i 2015 (ift. 2005 niveau).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kommunen vil i løbet af 2008 vedtage en ny klimastrategi for perioden efter 2010, med forslag til de instrumenter, der kan bidrage til at København er i front på klimaområdet. ■ Som optakt til klimatopmøde 2009 vil Kommunen lave forskellige initiativer for at involvere borgere og virksomheder i klimaindsatsen. ■ København vil i planperioden aktivt deltage og støtte anvendelsen af vedvarende energi som fx solceller, geotermi og alternative drivmidler samt øge anvendelsen af vedvarende energikilder hvor det er muligt. ■ København vil i planperioden gennemføre projekt "Solceller i skolen", som vil have fokus på solcellers anvendelse i forhold til byens skoler med fokus på bygninger, adfærd og viden.

VANDFORBRUG

MÅL	Vandforbruget i husholdninger skal reduceres til 110 liter pr. indbygger pr. døgn i 2010 (Vandforsyningsplan 2006).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Med henblik på eventuelt at fremlægge nye initiativer for TMU gennemfører TMF senest i 2008 beregninger på, hvad der skal til, for at målet om et husholdningsforbrug på 110 liter pr. indbygger nås. ■ TMF skal i samarbejde med KE gennemføre en evaluering af effekten af støtteordninger til vandmålere og vandbesparende toiletter i 2008. ■ TMF skal justere og videreføre ordningen på baggrund af evalueringen af støtteordninger med en pulje på to mio. kr. pr. år frem til 2011. ■ TMF iværksætter hvert år sammen med KE en målrettet vandspare-kampagne eller information over for borgere (fx et ejendomskompleks), hvor der kan konstateres et for højt vandforbrug. ■ TMF skal vurdere, om krav til vandforbrug i nybyggeri kan skærpes i 2009-revisionen af "Miljø i byggeri og anlæg".

MÅL Vandforbruget i erhvervslivet skal reduceres til 34 liter pr. indbygger pr. døgn i 2010 (Vandforsyningsplan 2006).

AKTIVITET TMF iværksætter i samarbejde med KE minimum én målrettet vandkampagne i planperioden over for virksomheder (fx et erhvervsområde), hvor der kan konstateres et for højt vandforbrug.

MÅL Anvendelse af sekundavand skal udgøre mindst 2 pct. af det samlede vandforbrug i 2011 (Vandforsyningsplan 2006).

AKTIVITET

- TMF skal videreføre puljen på to mio. kr. pr. år i planperioden til fremme af projekter med anvendelse af sekundavand og regnvand.
- TMF iværksætter senest i 2008 i samarbejde med KE en informationskampagne om støttepuljen.
- TMF skal i samarbejde med KE gennemføre en evaluering af effekten af støtteordninger til fremme af sekundavand og regnvand inden udgangen af 2008.
- TMF gennemfører inden udgangen af 2008 en kortlægning af eksisterende sekundavandsprojekter.

MÅL Udnyttelsen af grundvandsressourcen skal fremmes for at forbedre den miljømæssige bæredygtighed og forsyningsikkerhed i kommunen.

AKTIVITET

- Inden udgangen af 2008 har KE og TMF undersøgt muligheden for at etablere supplerende drikkevandsindvinding inden for kommunen.
- Inden udgangen af 2010 har TMF afgjort, om KE kan genoptage drikkevandsindvinding ved Islevbro vandværk.
- Inden udgangen af 2010 er det undersøgt, om der er mulighed for supplerende vandindvinding i Emdrup og i Husum, og TMF har taget stilling til eventuelle konkrete projekter.
- TMF sætter i planperioden fokus på mulighederne for brug af regn- og sekundavand til boliger og erhverv og vurderer disse tiltag som led i planlægningen af byudviklingsområder fra 2008.

MÅL Pesticidforbruget hos private og virksomheder skal nedbringes med henblik på at beskytte grundvandet under København.

AKTIVITET

- I 2008 deltager TMF i en kampagne sammen med KE, Rødovre Kommune og Gladsaxe Kommune over for private og virksomheder i indsatsområdet omkring KE's kilde XIII.
- TMF har inden udgangen af 2008 lavet en måling af det private pesticidforbrug i kommunen.
- Kommunen har inden udgangen af 2008 fastlagt en langsigtet strategi for nedbringelse af pesticidforbrug hos virksomheder og private som er politisk vedtaget.
- TMF gennemfører inden udgangen af 2011 kampagner over for virksomheder og private efter den langsigtede strategi.

MÅL I planperioden skal andelen af affald, der genanvendes, øges i forhold til andelen, der forbrændes eller deponeres.

- AKTIVITET**
- TMF skal i løbet af 2008 udarbejde en ny affaldsplan med konkrete mål, der skal gælde frem til 2012.
  - TMF vil sikre udvikling og drift af "byttehylde-konceptet", hvor borgere kan tage aflagte genstande til direkte genbrug og derved forebygge affaldsdannelse.
  - TMF vil i planperioden støtte information om mulighederne for direkte genbrug.

MÅL Kommunen forbedrer affaldsindsamling i byens gaderum, på private udearealer og på genbrugsstationer for at udvikle affaldssystemet, så det passer til byen og til borgernes behov.

- AKTIVITET**
- TMF implementerer anbefalinger fra projektet "Mindre støj og mere æstetik på genbrugs- og kvartermiljøstationer" i forbindelse med udvidelser og nyetableringer samt drift af stationer i løbet af planperioden 2008-2011.
  - TMF fremsætter forslag om arealreservation til lokal affaldshåndtering i byudviklings- og områdefornyelsesprojekter i planperioden (lokalplaner laves for hele byen – bl.a. Nordhavnen).
  - TMF etablerer minimum to nye kvartermiljøstationer, bl.a. en på Hulgårdsplads.
  - TMF deltager i mindst tre projekter, fx i Ørestad, hvor affaldsindsamling og indsamlingsmateriel til fx glas, papir og pap afprøves og tilpasses lokale forhold.

MÅL Mængden af farligt affald og småt elektronik fra husholdninger, der indsamles separat, skal øges med 100 tons svarende til en stigning på 30 % i 2011 i forhold til 2005.

- AKTIVITET**
- TMF udvider ordningerne for indsamling af farligt affald, fx via viceværtordningen, i planperioden.
  - TMF vil lave evaluering af miljøeffektiviteten i boksordningen (boksordningen er en husstandsindsamling af farligt affald).

TEMA: MILJØ OG SUNDHED

TRAFIK OG LUFT

MÅL	Kommunen vil løbende arbejde for at sikre at københavnernes kan indånde luften uden sikkerhedsrisiko.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2010 vil kommunen og staten foretage en evaluering af den eksisterende Miljøzoneordning og effekterne af denne. ■ Kommunen vil som opfølgning på evalueringen komme med forslag til at andre køretøjer bliver omfattet af miljøzonen. ■ Kommunen vil gå i dialog med staten om de nødvendige udvidelser af miljøzoneordningen inden udgangen af 2010. ■ Kommunen vil inden 2011 i samarbejde med staten udarbejde en handlingsplan, der skal belyse, hvilke initiativer, der skal iværksættes, for at sikre luftkvaliteten i København. ■ Kommunen vil i løbet af planperioden i samarbejde med en række omegnskommuner udarbejde et konkret beslutningsgrundlag for indførelse af trængselsafgifter i København. Samtidig vil kommunen arbejde for at Folketinget vedtager det fornødne lovgrundlag. ■ Kommunen vil hvert år i planperioden gennem trafikforsøg og debatskabende aktiviteter om trafik og miljø sætte fokus på at fremme forholdene for fodgængere, cyklister og busser, øge trafikikkerheden og nedsætte trafikens miljøbelastning.

TRAFIK OG STØJ

MÅL	Inden udgangen af 2011 har mindst 2.000 boliger fået tilskud til støjisolering, afskærmning mv.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF udarbejder senest i juli 2008 en handlingsplan til reduktion af støj i København senest juli 2008. Planen forelægges BR senest med udgangen af 2008. ■ TMF vil fra 2009 reducere støjen for mindst 675 boliger pr. år ved at implementere handlingsplanens anbefalinger.

MÅL	Fra 2009 anvender kommunen konsekvent mindre støjende asfaltbelægninger ved etablering af nye vejstrækninger og ved vejvedligeholdelsesarbejder på strækninger med stærkt støjbelastede boliger.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF udarbejder en procedure for anvendelse af støjreducerende belægninger. Proceduren forelægges TMU til politisk behandling i 2008. ■ Kommunen vil i planperioden følge udviklingen omkring støjreducerende belægninger og være aktive deltagere i forskningsprojekter, der har til formål at teste og udvikle støjreducerende belægninger.

MÅL For at nedbringe støjbelastningen vil kommunen arbejde for en generel hastighedsreduktion på strækninger med mange støjbelastede boliger.

- AKTIVITET**
- TMF udarbejder i løbet af 2008 en beskrivelse og en vurdering af muligheden for at nedbringe hastigheden på strækningen med mange boliger.
  - Kommunen vedtager i 2008 en opfølgning på den eksisterende Trafik og Miljøplan for kommunen, som vil indeholde forslag til hvordan man kan nedbringe støj fra trafikken yderligere.

KEMISKE STOFFER

MÅL Kommunen skal i planperioden bidrage til, at der i større grad anvendes miljørigtige alternativer til bromerede flammehæmmere.

- AKTIVITET**
- TMF iværksætter en informationsindsats vedrørende grøn elektronik, boligtekstil og arbejdstøj med henblik på at øge kendskabet til og antallet af butikker i København, hvor produkterne uden bromerede flammehæmmere kan købes. Indsatsen skal ske i forhold til:
- Virksomheder (Københavns Miljønetværk)
  - Kommunens borgere.

MÅL Kommunen skal i planperioden bidrage til, at der i større grad anvendes miljørigtige alternativer til de miljøskadelige blødgørere i plastic (specielt phthalater).

- AKTIVITET**
- TMF iværksætter en indsats over for børnehaver o.l. vedrørende blødgjort plast i legetøj mv. – og blødgørernes miljø- og sundhedskonsekvenser.
  - TMF iværksætter informationsindsats om blødgjort plast over for virksomheder i Københavns Miljønetværk.

MÅL Kommunen skal i planperioden bidrage til, at der sker en udbredelse af ikke-miljø- og ikke-sundhedsskadelig hårfarve.

- AKTIVITET**
- Inden udgangen af 2010 iværksætter TMF to kampagner i forhold til miljø- og sundhedsvenlige hårfarver i samarbejde med Københavns Miljønetværk.
  - TMF vil hvert år i samarbejde med Københavns Miljønetværk tilbyde mindst et informationsmøde om miljø- og sundhedsvenlige hårfarver til københavnske frisører.

MÅL Kommunen skal i planperioden bidrage væsentligt til at nedbringe forbrug af sundhedsskadelige og naturfremmede kemikalier hos borgere og virksomheder.

- AKTIVITET**
- TMF vil implementere Kemikaliestrategi 2007's mål og aktiviteter i planperioden.

BYENS VAND

MÅL	Kyststrækninger, søer og åer skal være tilgængelige til rekreative aktiviteter.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Inden udgangen af 2009 etableres bademulighed i form af havnebad eller badestrand ved Svanemøllebugten og Sluseholmen. ■ Kommunen fritlægger 1-3 km af de rørlagte åer (Lygte Å, Grøndals Å) inden 2011.
MÅL	Kommunen vil inden udgangen af 2011 udvide muligheden for fiskeri i kommunens vandområder.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ I 2008 påbegyndes undersøgelserne af sedimentet og mulighederne for at reducere påvirkningen fra havnesedimentet til det omgivende miljø. Undersøgelsen skal munde ud i en handlingsplan, der skal færdiggøres inden beslutningen om en evt. havnetunnel. ■ Inden udgangen af 2011 træffes der politisk beslutning om realisering af en handlingsplan. ■ TMF overvåger tilstanden og udviklingen i havnens fisk og muslingers indhold af miljøfremmede stoffer.
MÅL	Inden udgangen af 2011 skal målet om badevandskvalitet være opfyldt i hele Københavns Havn.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Omfanget af jordforurening langs kysten opgøres. På baggrund af opgørelse udarbejdes inden udgangen af 2008 en afværgestrategi. ■ Inden udgangen af 2011 implementeres dele af afværgestrategien. ■ Inden 2009 udarbejder Kommunen i samarbejde med Københavns Energi en handlingsplan for yderligere reducere overløb til vandområderne. ■ Inden 2011 implementeres handlingsplanen.
MÅL	Kommunens søer, åer og kyster skal have klart vand med et rigt og varieret plante- og dyreliv.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ For at sikre miljøkvaliteten i de nordlige vandområder skal detailplanlægningen af genopretningsprojekterne være afsluttet i 2008. ■ Projekterne i Nordkanalen og Fæstningskanalen skal igangsættes inden 2009. De øvrige projekter i fx Utterslev Mose skal igangsættes inden 2011. ■ Inden udgangen af 2009 er implementeringen af vandområdeplanen for Harrestrup Å i kommunen igangsat.

MÅL

Kommunen vil fremme anvendelsen af regnvand, ved at nedsive regnvandet til grundvandet eller udlede det til vandområder og rekreative vandelementer

AKTIVITET

- TMF vil i planperioden gennemføre projekter der belyser muligheder for afledning af regnvand i boligområder.
- Ved byudvikling, byfornyelse og større vejarbejder, skal der senest inden udgangen af 2008 undersøges, om det er teknisk muligt og økonomisk hensigtsmæssigt, at nedsive regnvandet eller udlede det til vandområder eller rekreative vandelementer.
- Bolig- og grundejerforeninger informeres om muligheden for, at få tilbagebetalt en del af tilslutningsbidraget, til dækning af omkostninger, når regnvand nedsives eller udledes til vandområder eller rekreative vandelementer.

BYENS GRØNNE OMRÅDER**MÅL**

- **Københavnerne besøger i 2015 byens parker, naturområder, havnebade eller strande, dobbelt så meget som i dag (2005 niveau).**
- **90 % af københavnernes skal i 2015 kunne gå til en park, en strand, et naturområde eller et havnebad på under 15 minutter.**

AKTIVITET

- Inden udgangen af 2008 udarbejdes en strategi for hvordan kvaliteten af byens parker, naturområder, havnebade og strande udvikles for at få flere besøgende.
- Inden udgangen af 2008 gennemføres analyser i ParkGIS, som skaber overblik over københavnernes adgangsmuligheder til byens grønne og blå rekreative muligheder.
- Inden udgangen af 2009 udarbejdes en strategi for at nå målene om det grønne.
- Inden 2010 skal borgerne via nettet kunne orientere sig om adgang til og tilbud i byens parker, naturområder, havnebade og strande.
- En grøn strukturplan, som synliggør mulighederne for at udvikle sammenhængen og forbindelserne mellem byens grønne og blå rekreative områder indgår i forslag til kommuneplan 2010.
- Inden udgangen af 2008 igangsættes et pilotprojekt, som undersøger betydningen af støj for brugen af byens parker og grønne områder.

MÅL

Færdsel og ophold i byens parker skal kunne ske uden sundhedsmæssig risiko fra kontakt med jordforurening.

AKTIVITET

- Inden udgangen af 2008 er der udarbejdet en strategi for undersøgelse af jordforureningsforhold i byens parker og andre rekreative områder, herunder risikovurdering og en afklaring af analysebehov.
- Inden udgangen af 2009 sættes specifikke undersøgelser i værk.
- Hvis der viser sig behov for afværgeforanstaltninger prioriteres disse og de første påbegyndes senest inden udgangen af 2010.

KOST OG FYSISK AKTIVITET

MÅL

Kommunen vil i planperioden arbejde for, at cyklen skal være københavnernes dominerende transportmiddel frem mod målet i 2015 om, at 50 pct. af københavnere tager cyklen på arbejde eller til uddannelse.

AKTIVITET

- TMF vil i planperioden sikre en udbygning af "missing link" i cykelstinetet.
- TMF vil i planperioden sikre en udbygning af cykelrutenettet. I første omgang fokuseres på de indre cykelruter.
- TMF vil i planperioden udbygge muligheden for cykelparkering.
- TMF vil i planperioden gennemføre kampagner og information.
- TMF vil i planperioden undersøge konsekvenserne af trængselsafgifter.

MÅL

I planperioden skal de nærrekreative muligheder for ophold, leg, bevægelse og motion forbedres.

AKTIVITET

- Større grønne områder og parker i ni bydele skal inden udgangen af 2009 forbindes via grønne ruter med lav motortrafikintensitet ("Byens grønne puls").
- Der udpeges i alt minimum 50 km sammenhængende grønne ruter. Heraf er 25 km etableret i fire bydele inden udgangen af 2008.
- Inden udgangen af 2009 er de resterende 40 km etableret i de fem bydele.

MÅL

Byens borgere – og især pædagoger, lærere og sundhedspersonale samt foreninger og organisationer – skal inden 2009 have kendskab til aktivitetsmuligheder på "Byens Grønne Puls".

AKTIVITET

- Der udarbejdes en informationsstrategi for mulighederne om brug af "Byens Grønne Puls" både inden for undervisning, motion og transport.
- Frem til udgangen af 2009 iværksættes kurser og information om, hvordan specielt børn og ældre kan få glæde af "Byens Grønne Puls".

MÅL

Andelen af økologiske fødevarer i byens madforbrug skal være mindst 20 % i 2015 mod 7 % idag (2006 niveau).

AKTIVITET

- TMF vil i planperioden bl.a. udvikle et web-baseret værktøj til planlægning af indkøb og menuer for at undgå madspild og fremme økologisk madlavning.
- TMF vil i planperioden opdatere oversigten over hvor i København det er muligt at købe økologisk.
- TMF vil i planperioden undersøge muligheder for etablering af økologiske torvedage.
- TMF vil samarbejde med supermarkeder, anden detailhandel, restauranter og caféer om udbredelse af økologiske fødevarer.
- TMF vil oplyse borgere og virksomheder om økologiske fødevarer og bæredygtige madvaner, fx i form af en kampagne i samarbejde med NGO'er og andre relevante parter.

TEMA: FORANKRING BLANDT BORGERE OG VIRKSOMHEDER

FORANKRING AF MILJØARBEJDET HOS VIRKSOMHEDER

MÅL	Københavns Miljønetværk vil i planperioden udvikle både eksisterende og kommende miljøstyringskoncepter, således at medlemmernes individuelle miljøpræstationer bliver tydeliggjort fx ved udvikling af guld/sølv/bronze diplomer. Ordningen skal motivere medlemmerne til løbende at udføre miljøforbedringer.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Københavns Miljønetværk vil udvikle tre nye branchespecifikke miljøstyringskoncepter inden udgangen af 2009. ■ Københavns Miljønetværk afholder årligt temamøder/kurser om miljøemnerne økologi, energi- og vandbesparelser, kemikalier, affald og grønne indkøb med det formål at klæde netværkets medlemmer på til at påvirke kunder og leverandører i retning af bæredygtig adfærd. ■ Der indgås hvert år formelle samarbejdsaftaler med Agenda 21-centre, handelsstandsforeninger, erhvervsråd og lignende parter som arbejder med miljø og bæredygtighed med det formål at øge kendskabet til og styrke det forebyggende miljøarbejde i det københavnske erhvervsliv. ■ Københavns Miljønetværk vil skabe gunstige rammer for dannelse af faglige netværk med det formål at forankre og udvikle det forebyggende miljøarbejde i erhvervslivet.

MÅL	Københavns Miljønetværk vil i planperioden medvirke til at mindst 20 indvandrere får erfaring med miljøarbejde i københavnske virksomheder.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Københavns Miljønetværk tilbyder i samarbejde med medlemsvirksomhederne mindst 20 indvandrere praktikophold som miljømedarbejdere. ■ Aftaler om praktikophold hos medlemsvirksomhederne indgås årligt i planperioden med henblik på at få gennemarbejdet virksomhedens miljøstyringskoncept.

NATUR- OG MILJØFORMIDLING FOR BØRN OG UNGE

MÅL	I planperioden vil BUF udvikle og implementere et pædagogisk koncept for udeskole, hvor skolerne inddrager eksterne læringsmiljøer, så børn lærer om natur i naturen og om nærmiljø i nærmiljøet.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ BUF vil udvikle et Københavnsk udeskolekoncept inden udgangen af 2008 og samarbejde med forskningsprojekter om udeskoler. ■ BUF vil samarbejde med en række eksterne parter, indgå samarbejde med skolerne om undervisningen 2008-2011. ■ BUF vil udvikle og afholde et 30 timers kursus for lærere og udeskolekoordinatorer på skolerne i 2008 og 2009 og nedsætte en taskforce gruppe der bistår med igangsættelse, vejledning og udvikling på skolerne 2008-2011. ■ BUF vil etablere netværk mellem udeskoler 2009 og foredrag og inspirationsoplæg på skolernes pædagogiske dage, pædagogiske rådsmøder i hele planperioden. ■ BUF vil samarbejde om videndeling og udvikling med Malmø og Lund kommuner herunder netværk over sundet 2008-2010.

MÅL   **Antallet af besøg på miljø- og naturskolerne udvides i planperioden.**

- AKTIVITET
- Kommunen vil fortsætte udviklingen af undervisning og aktiviteter på miljø- og naturskolerne, herunder udeskoler.
  - Inden udgangen af 2008 vil TMF udvikle informationsmateriale om miljøspørgsmål til børn og deres forældre. Materialet kan udleveres til børn i forbindelse med besøg på kommunens miljø- og naturskoler.
  - BUF har intentioner om, at udvide og udvikle kapaciteten på Kalvebod Naturskole, Københavns Økobaser og mininaturskoler, så også fritids- og daginstitutioner har mulighed for at udnytte aktivitetsmulighederne. Fx ved at undersøge muligheden for støtte fra eksterne fonde.

MÅL   **Borgerne i København skal motiveres til at have en nær tilknytning til de grønne rekreative områder i byen.**

- AKTIVITET
- TMF vil i planperioden fortsætte med at afholde kurser for det pædagogiske personale for at styrke brugen af kommunens faciliteter.
  - TMF vil i planperioden fortsat have tilbud rettet mod projekt "Byens Børn".
  - TMF vil i planperioden fortsætte med at afholde ca. 30 naturvejleder-arrangementer om året med fokus på byens natur og rekreative muligheder.
  - TMF vil i planperioden fortsat drive Naturværkstedet Streyf, og hvert år i planperioden afholde arrangementer for borgere og kurser for brugerne af Streyf i Naturværkstedet Streyf.
  - TMF vil i planperioden udvikle et koncept til etablering af op til to nye naturværksteder.

MÅL   **Etablering af "Bylandbrug" ved Kalvebod Naturskole.**

- AKTIVITET
- Der etableres en række økohaver, som dyrkes på økologiske principper med hjælp fra landbrugskyndige.
  - Der indrettes udekøkkener, hvor der laves mad med havens høst, og hvor der suppleres med fortællinger om mad og råvarer.
  - Skoleklasser deltager i et samlet forløb på seks-otte gange.
  - På sigt etableres samarbejde med lokale skolehaver i København.
  - Muligheden for at have forskellige typer af dyr tilknyttet skal undersøges nærmere.

NATUR- OG MILJØFORMIDLING TIL BORGERE MED ANDEN ETNISK BAGGRUND

MÅL Kommunen vil i planperioden fremme natur- og miljøforståelsen hos voksne etniske borgere, som gør dem bedre i stand til at handle miljøbevidst i hverdagen.

- AKTIVITET**
- I planperioden vil alle sprogcentre blive tilbudt undervisningsmateriale om natur og miljø samt tilhørende ekskursionsmuligheder til brug for danskundervisningen.
  - I perioden 2008-2010 gennemfører TMF mindst et større miljøformidlerprojekt i et særligt udsat boligområde i samarbejde med lokale almene boligafdelinger.
  - I planperioden gennemføres en kemikaliekampagne i fem udsatte boligområder: Tingbjerg, Aldersrogade, Lundtoftegade, Akacieparken og Mjølnerparken.
  - I planperioden vil der blive gennemført en affaldskampagne i et-to af de udsatte boligområder.
  - I planperioden vil der på baggrund af erfaringerne fra kvartermiljøstationen i bl.a. Tingbjerg blive etableret en kvartermiljøstation eller lignende i et-to boligområder med en stor andel af beboere med anden etnisk baggrund end dansk.
  - I planperioden vil TMF løbende tage initiativ til at sikre erfaringsudveksling mellem boligselskaber og andre relevante parter i og udenfor de udsatte boligområder om miljøprojekterne.

MILJØINFORMATION OG -KOMPETENCER

MÅL Kommunen vil i planperioden fortsat informere og inspirere borgerne til at handle miljøbevidst.

- AKTIVITET**
- TMF vil en gang årligt afholde Miljøfestivalen med fokus på borgernes handlemuligheder. Borgeren kan følge med i festivalens tilblivelse og temaer på www.kk.dk/tmf.
  - TMF vil i løbet af 2008-2009 videreudvikle sin hjemmeside www.tmf.kk.dk, så den indeholder konkret information om, hvad man selv gøre for handle og agere miljøbevidst, og hvilken betydning ens indsats har for det store billede.

MÅL

Kommunen vil i planperioden fortsætte sin indsats for at øge miljøkompetencen hos borgerne.

AKTIVITET

- TMF vil i 2008 igangsætte et projekt som skal sikre at medarbejdere med daglig borgerkontakt vil være i stand til at rådgive om miljø.
- Kommunen vil inden udgangen af 2009 gennemføre et projekt der afdækker hvor i kommunen der i dag foregår en borgerkontakt hvor der med fordel kan kobles information el. lign om miljø.
- TMF vil gå i dialog med bl.a. Boligselskaberne om hvordan der også fremover kan være fokus på boligens ressourceforbrug og miljøbelastning.
- I planperioden vil alle sprogcentre i kommunen blive tilbudt undervisningsmateriale om natur og miljø samt tilhørende ekskursionsmuligheder til brug for danskundervisningen.
- I 2008 vil TMF tilbyde sundhedsplejersker i alle bydele kurser om ikke skadelige babyprodukter for spædbørn.
- TMF vil årligt gennemføre målrettede konkrete arrangementer til forskellige målgrupper, fx nybagte forældre.

TEMA: KØBENHAVN SOM FRONTLØBER-KOMMUNE

MILJØLEDELSE

MÅL	Alle forvaltninger skal være miljøcertificerede inden udgangen af 2008, og disse systemer skal vedligeholdes og (videre)udvikles i planperioden.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Hver forvaltning skal inden 1. marts 2008 udarbejde en status for indførelse af miljøledelse. ■ TMF vil også efter 2008 (i planperioden) sikre koordinering og vidensdeling bredt i kommunen om miljøledelse. ■ TMF vil sammen med de miljøansvarlige i alle forvaltninger videreudvikle eksisterende miljøkurser og udbyde fælles kurser for at sikre fortsat fokus på miljøledelse i driftsperioden.

DOKUMENTATION OG SYNLIGGØRELSE

MÅL	Kommunen vil i planperioden synliggøre det gode miljøarbejde i kommunen til fælles inspiration.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil sammen med de øvrige forvaltninger – inden udgangen af 2008 – etablere en fælles miljøportal, som medvirker til at synliggøre miljøarbejdet for de ansatte. ■ TMF vil årligt udgive en pjec eller lign. med miljøhistorier fra kommunen til alle ansatte i kommunen. ■ TMF vil i samarbejde med de miljøansvarlige i hver forvaltning lave mindst to indsatser om året om aktuelle miljøtemaer for ansatte i Københavns Kommune.

MÅL Kommunen vil i planperioden arbejde for at kunne dokumentere el-, vand- og varmeforbrug med henblik på at vi kan opstille forbrugsmål.

- AKTIVITET**
- Københavns Ejendomme vil etablere et centralt register med oplysninger om el (2008), vand (2009) og varme (2010) for alle relevante enheder i kommunen. Registeret er baseret på at forvaltningerne selv indtaster forbrugsdata i registeret.
  - Københavns Ejendomme vil inden udgangen af 2008 udarbejde en plan for etablering af forbrugsmålere for el, vand og varme i samarbejde med alle forvaltninger. Planen skal bl.a. omfatte:
    - En vurdering af hvor det vil være hensigtsmæssigt at opsætte forbrugsmålere for henholdsvis el, vand og varme.
    - Oversigt over antal målere der skal installeres for at kunne dokumentere el-, vand- og varmeforbrug på relevante niveauer (fx serviceområder eller grupper af enheder).
    - Et forslag til trinvis etablering af målere med fokus på at indkredse de store forbrugere i første omgang.
    - Et forslag til en model for afregning af el-, vand og varmeforbrug, der giver lejerne incitament til at spare på forbruget.
    - En vurdering af de økonomiske og ressourcemæssige konsekvenser af planen og forslag til finansieringsmodel.
  - Planen for etablering af forbrugsmålere skal behandles af Borgerrepræsentationen i første halvår 2009 med henblik på en beslutning om etablering af målere inden for planperioden.

MILJØBEVIDSTE INDKØB

MÅL For at nedbringe kommunens miljøbelastning i forbindelse med indkøb vil kommunen inden udgangen af 2008 vægte miljøhensyn mindst 20 pct. ved alle indkøb.

- AKTIVITET**
- ØKF vil i planperioden fortsat sikre, at vægtningen med miljø indgår i vurdering af tilbud i centrale indkøbsaftaler.
  - Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure, der sikrer, at miljøhensyn indgår med 20 % i de vurderinger af tilbud, der foregår decentralt.

MÅL Kommunen vil også fremover undgå at købe produkter, der indeholder pvc eller andre uønskede stoffer.

- AKTIVITET**
- ØKF vil i planperioden fortsat sikre, at der ikke indgås centrale indkøbsaftaler om produkter, som indeholder pvc eller andre stoffer, der står på Miljøstyrelsens liste over uønskede stoffer.
  - Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure, som sikrer, at der decentralt undgås indkøbsaftaler om produkter med pvc eller andre stoffer der står på Miljøstyrelsens liste over uønskede stoffer.

MÅL	Kommunen vil ved indkøb af elforbrugende produkter stille samme krav som Elsparefondens A-klub.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF vil i planperioden fortsat sikre, at der i de centrale indkøbsaftaler stilles samme krav til elforbrugende produkter som Elsparefondens A-klub. ■ Alle forvaltningen skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure, der sikrer, at der i decentrale indkøb stilles samme krav til elforbrugende produkter som Elsparefondens A-klub.

MÅL	Kommunen vil gøre det lettere at efterspørge miljømærkede produkter.
AKTIVITET	Strategisk indkøb skal inden udgangen af 2008 sikre, at det er synligt for den enkelte indkøber i kommunen, hvilke produkter der er miljømærkede, og hvilke leverandører der er miljøcertificerede eller lever op til tilsvarende krav.

MÅL	Kommunen vil fortsat øge andelen af leverandører, der lever op til kriterier for EMAS registrering og/eller ISO 14001 certificering.
AKTIVITET	Kommunen vil stille krav til leverandørernes interne miljøforhold og i centrale indkøbsaftaler sikre at flest mulige leverandører i hver aftale har en miljørigtig profil.

ØKOLOGISKE FØDEVARER

MÅL	Kommunen vil sikre, at økologi bliver en del af den kommende fælles kostpolitik for kommunens institutioner.
AKTIVITET	SUF vil i samarbejde med de andre forvaltninger udarbejde en fælles kostpolitik, hvori økologi indgår inden udgangen af 2009.

MÅL	<ul style="list-style-type: none"> ■ 60 pct. af den mad, der serveres i kommunens køkkener og kantiner, skal være økologisk inden udgangen af 2009. ■ 75 pct. af den mad, der serveres i kommunens køkkener og kantiner, skal være økologisk inden udgangen af 2011.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i samarbejde med de øvrige forvaltninger omlægge alle køkkener i kommunen inden udgangen af 2011 til 75 % økologi. ■ TMF vil udarbejde en metode til at opgøre økologiprocenterne baseret på oplysninger fra kommunens fødevarerleverandører. ■ Resultaterne af indsatsen i de køkkener, der allerede har lagt om til økologisk mad, skal fastholdes og forankres ved, at TMF udbyder kurser og inspirationsmøder og etablerer erfa-grupper. ■ Alle forvaltninger skal fra planperiodens start stille krav om, at økologimålet om 75 pct. økologi i kommunens køkkener og kantiner indarbejdes i forpagtningsaftaler, driftsoverenskomster og stillingsopslag for køkkenpersonale o.l.

BYGGERI OG ANLÆG

MÅL	Kommunen vil i planperioden fremme miljø- og energirigtigt byggeri med særlig fokus på bæredygtigt nybyggeri.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil i samarbejde med de øvrige forvaltninger løbende opdatere retningslinjer for "Miljø i byggeri og anlæg" (MBA) – første gang i 2008. ■ Gennemførelse af evaluering af effekterne af MBA, herunder økonomiske konsekvenser og fremlæggelse af resultat af evaluering samt forslag til reviderede retningslinjer for BR inden udgangen af 2009. ■ Der skal udarbejdes retningslinjer for dokumentation af opfyldelse af kravene i MBA, herunder registrering af anvendte anbefalinger. Retningslinjerne udarbejdes inden udgangen af 2009. ■ Det skal undersøges, hvorledes erfaring med effekten af gennemførte krav og anbefalinger fra MBA kan opsamles og anvendes i forbindelse med et- og femårsgennemgang, evt. ved anvendelse og udvidelse af værktøjet KK-planer. Der udarbejdes retningslinjer herfor inden udgangen af 2009. ■ Kommunen skal i planperioden bruge anbefalingerne i "Miljø i byggeri og anlæg" i en række af kommunens projekter – projekterne skal fordeles på byggeprojekter på tværs af kommunens forvaltninger og "Miljø i byggeri og anlæg"s indsatsområder.

TRANSPORT

MÅL	For at sikre lav partikelforurening skal alle kommunens dieseldrøjetøjer over 3.500 kg også fremover have påmonteret funktionsdygtige partikelfiltre.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF gennemfører i planperioden ti stikprøver om året for at kontrollere, om kravet er overholdt i alle udbud og aftaler. ■ Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2008 udarbejde en procedure der sikrer, at der i forbindelse med udbud og aftaler mv. stilles krav om montering af funktionsdygtige partikelfiltre.
MÅL	<ul style="list-style-type: none"> ■ For at minimere kommunens CO₂-udledning fra kørslen i køretøjer under 3,5 ton, skal alle kommunens nyregistrerede køretøjer, indregistreret som personbiler, senest fra 2008 være A-mærkede køretøjer. ■ For at minimere kommunens partikel-udledning fra kørslen i køretøjer under 3,5 ton, skal alle kommunens nyregistrerede køretøjer, indregistreret som personbiler, senest fra 2008 være påmonteret partikelfiltre.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ ØKF skal i samarbejde med TMF indarbejde ovenstående krav i en fælles indkøbsaftale for biler indregistreret som personbiler. Lykkedes dette ikke, skal alle forvaltninger ved samtlige køb/leasing stille krav der sikrer at målet efterleves. ■ TMF vil undersøge muligheden for ligeledes, at skærpe miljøprofilen for kommunens øvrige køretøjer under 3,5 ton, herunder varevogne og arbejdsmaskiner.

MÅL	Kommunen vil i planperioden sikre mulighed for miljøvenlig transport i tjenesten.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ TMF vil gennemføre pilotprojekter med miljøvenlig transport, herunder brug af alternative drivmidler inden udgangen af planperioden. ■ TMF vil i planperioden, i samarbejde med taxibranchen og de storkøbenhavnske kommuner undersøge muligheden for, at miljøprofilen skærpes for de taxier der kører i København. ■ Alle forvaltninger skal inden udgangen af 2009 udarbejde en transportplan for miljøvenlig transport i arbejdstiden. Planerne skal implementeres inden udgangen af planperioden.

MÅL	Trafikstøjbelastningen ved de 15 mest støjudsatte skoler og daginstitutioner skal inden udgangen af 2011 bringes ned under 55 dB ved særligt følsomme områder (fx undervisningslokaler).
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ På baggrund af en kortlægning af støjniveauet ved skolernes facade og på udendørsarealerne udarbejder TMF inden udgangen af 2008 en handlingsplan for reduktion af trafikstøj ved skoler og daginstitutioner. ■ Fra 2009 udfører TMF i samarbejde med Københavns Ejendomme og BUF de støjreducerende tiltag på baggrund af handlingsplanens anbefalinger.

ENERGI- OG VANDFORBRUG

MÅL	Kommunen vil i planperioden gøre en målrettet indsats for at nedbringe energi- og vandforbruget i kommunens bygninger.
AKTIVITET	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kommunen vil indgå aftale(r) med en eller flere energiselskaber om konkrete energisparetiltag med henblik på at reducere energiforbruget. ■ Kommunen vil arbejde for at der i løbet af planperioden bliver etableret en central energisparefond, som skal finansiere energibesparelsetiltag. ■ Inden 2010 opstiller TMF i samarbejde med de andre forvaltninger konkrete målbare reduktionsmål for energi- og vandforbruget i kommunens bygninger på baggrund af viden om forbrug og potentialer. ■ TMF gennemfører i samarbejde med de andre forvaltninger hvert år en generel informationskampagne på energiområdet for centrale medarbejdere i kommunen. ■ Inden udgangen af 2008 vil KFF udarbejde en procedure for drift og vedligehold af ventilationsanlæg og herunder uddanne medarbejdere med ansvar for disse anlæg. ■ Inden udgangen af 2010 vil KFF gennemgå alle ventilationsanlæg med henblik på at udarbejde en prioriteringsplan, som skal forelægges KFU. ■ Inden udgangen af 2008 vil KKF udarbejde en procedure for drift og vedligehold af varmeanlæg og herunder uddanne medarbejdere med ansvar for disse anlæg. ■ Inden udgangen af 2009 vil KKF sikre at alle varmeanlæg er gennemgået.

MÅL **Kommunen vil i planperioden øge andelen af VE i sin energiforsyning.**

- AKTIVITET
- TMF vil inden udgangen af 2009 undersøge muligheder for at kommunen køber grøn strøm og herunder udarbejde et beslutningsgrundlag herfor til politisk godkendelse.
  - Kommunen vil i planperioden aktivt deltage og støtte anvendelsen af vedvarende energi samt øge anvendelsen i kommunale institutioner hvor det er muligt.
  - KFF vil inden udgangen af 2009 undersøge muligheder for at lægge mere tagareal til projekter om etablering af solceller, herunder lokalisere anvendelige tagflader.
  - KFF skal på denne baggrund inden udgangen af 2010 fremlægge forslag til en samlet plan for at anvende solceller på tagarealer i kommunen.

MÅL **For at reducere kommunens vandforbrug vil kommunen i planperioden sikre videnopbygning inden for vandbesparende løsninger.**

- AKTIVITET
- Inden udgangen af 2009 skal KFF i samarbejde med de øvrige forvaltninger kortlægge aktiviteter med stort vandforbrug i kommunen.
  - TMF vil inden 2010 fremme brugen af regn- og sekundavand i fire projekter.
  - TMF vil på baggrund af erfaringerne med konkrete sekunda- og regnvandsprojekter inden udgangen af 2010 fremlægge forslag til fremme brugen af regn- og sekundavand internt i kommunen.

FOREBYGGELSE AF AFFALD I KOMMUNENS EGNE INSTITUTIONER

MÅL

Kommunen vil i planperioden øge muligheden for genanvendelse af produkter og materialer.

AKTIVITET

- TMF skal inden 2009 undersøge muligheden for at oprette en eller flere materialebørs(er) for inventar og byggematerialer, internt i kommunen.
- Forslaget til materialebørs skal forelægges TMU inden udgangen af 2009.

MÅL

Kommunen vil i planperioden sikre optimal håndtering og ressourceudnyttelse af affald.

AKTIVITET

- TMF vil sammen med de øvrige forvaltninger undersøge muligheden for at indgå indkøbsaftaler med affaldstransportører om opstilling af materiel og afhentning af typiske affaldsfraktioner inden udgangen af 2008.
- TMF vil i planperioden fortsætte med at vejlede kommunale institutioner og virksomheder om affaldssortering og -forebyggelse.
- TMF vil inden 2009 udvikle en strategi og metode til langsigtet og central indsamling af data om kildesortering og affaldsmængder.

KØBENHAVNS KOMMUNE

Teknik- og Miljøforvaltningen
Rådhuset
1599 København V

Tlf. 33 66 26 33
Fax 33 66 70 80

Email: tmf@tmf.kk.dk
www.tmf.kk.dk